

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Počátky rasové politiky v jižní Africe

Matyáš Krejcar

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Počátky rasové politiky v jižní Africe

Matyáš Krejcar

Vedoucí práce:

PhDr. Roman Kodet Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta Filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Romanu Kodetovi, Ph.D. za konstruktivní podporu a rady, trpělivost a vstřícnost při odborném vedení mé práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Období britsko-búrské rivality	3
2.1. Evropané v Africe	3
2.2. Afrikánské národní obrození.....	5
2.3. Britská správa a její cíle	10
3. Mezi Kolonií a Unií.....	12
3.1. Důsledky Búrské války	12
3.2. Britská politika na území Jižní Afriky	14
3.3. Proměny afrikánských politických hnutí	16
3.4. Zrod Domorodé politické aktivity.....	19
3.5. Cesta k unii.....	23
4. Jihoafrická Unie.....	28
4.1. Změny v Unii	28
4.2. Proměny bělošských politických hnutí	30
4.3. Postavení domorodců v Unii.....	34
4.4. Dělnické hnutí v Jižní Africe	40
4.5. Triumf Národní strany.....	45
5. Závěr.....	49
Seznam použité literatury a pramenů.....	51
Resumé.....	51

1. Úvod

Tato práce popisuje politický a ekonomicko-sociální vývoj v oblasti jižní Afriky převážně v druhé polovině 19. a první třetině 20. století. Toto téma je zajímavé, protože se jedná o málo prozkoumanou kapitolu vývoje jižní Afriky, která je často zastíněná vývojem ve druhé a třetí čtvrtině 20. století, ale paradoxně tvoří důležitou nástupní plochu pro pochopení právě toho období. V této době také probíhal velmi intenzivní ekonomický a kulturní rozvoj oblasti. Způsoby jakými se jednotlivé skupiny vypořádaly se sociálními a ekonomickými změnami často je nutí k soupeření o zdroje nebo i ke spolupráci, z ideového nebo historického hlediska pro určité myšlenkové proudy nepřijatelné nebo těžko pochopitelné, ovlivňovaly vývoj v oblasti po celé 20. století a dále až do současnosti. Kampaně Indů v tomto období pak tvořila základ pozdějšího vítězného boje za nezávislost Indie a právě zde se ukázaly základní stavební kameny a potenciální síla tohoto hnutí. Práce si klade za cíl analyzovat politické a ekonomické změny v daném období, prozkoumat myšlenkové vlivy na elitu různých společenských skupin a srovnávat jejich hospodářský vývoj, vzájemné vztahy a politické aktivity.

První kapitola vysvětluje příchod Evropanů do Kapska, ekonomické okolnosti přítomnosti Nizozemců v jižní Africe a eventuelní průnik a působení Britů v oblasti. Pozornost je věnována autonomnímu kulturnímu vývoji nebritských Evropanů v tomto období, které vedlo k eventuelnímu zformování afrikánského národa se svébytnou kulturou, jazykem a politickou kulturou, která byla zdrojem napětí mezi britskou správou v kolonii a jejími obyvateli. Vyvrcholením tohoto procesu je pak Velký Trek, který je popsán v kontextu jak legislativních a administrativních změn, ale také jako součást afrikánské národní historie a sebeuvědomění a částečně i důsledek místních a celosvětových ekonomických změn, které měly dopad i na odlehlé komunity Evropanů na jihu Afriky. Zde jsou také nastíněny první snahy britské vlády nebo jejích zástupců v oblasti dosáhnout nějaké politické jednoty nebo vyrovnání s existencí afrikánských republik, od dohody o vytvoření společného státu nebo federace až po vojenské pokusy, které probíhaly v podstatě po celé 19. století.

Druhá kapitola popisuje vývoj po búrské válce. Práce se nevěnuje vojenským aspektům tohoto konfliktu, neboť se jedná o klíčový konflikt přelomu století, který se stal indikátorem vývoje vojenského myšlení až do druhé světové války a zpracování

jejího významu z hlediska vojenské historie je nad rámec práce tohoto rozsahu. Ve druhé kapitole se proto autor věnuje politickým, sociálním a ekonomickým důsledkům rozsáhlého konfliktu na oblast. Nové politické uspořádání v regionu vedlo ke snaze jednotlivých mocenských bloků udržet svou těžce získanou pozici nebo obnovit své těžce ztracené postavení v nové koloniální soustavě. Spolu s tím probíhaly pokusy domorodých Afričanů vytvořit ze svých elit politickou reprezentaci a stát se aktivní silou ve formování politiky na nově ekonomicky sjednoceném území a také reakce politiků a obyvatel na toto nové ekonomické uspořádání regionu a postupné završení projektu politické Unie britských kolonií. Poslední kapitola se pak věnuje vývoji po dosažení Unie: politického života v Unii, změn v oblasti hospodářství a vztahu mezi jednotlivými etnickými skupinami. Dále je zdůrazněna role války na nově vzniklý státní útvar a jakým způsobem prožitek války ovlivnil situaci na politické scéně a rozvoj nových hnutí, jak mezi dělníky, tak mezi domorodými obyvateli a i dalšími nebělošskými skupinami ve státě.

Téma dějin jižní Afriky v první polovině 20. století je problém, kterému se věnovala řada zahraničních i domácích historiků. Důležitým zdrojem je kniha *South Africa, a modern history*, která poskytuje možnost načerpat informace v přehledné, dobře organizované a řazené podobě a dále funguje jako rozcestí k další sérii zdrojů, ke konkrétním událostem nebo specifickým okruhům témat a jednotlivým klíčovým událostem. Hlavní autorovou perspektivou jsou politické dějiny, které dávají kostru a strukturu studiu tématu. Ovšem ekonomické a sociální jevy jsou také popisovány s dobrou schematičností a možností získání dalších kvalitních zdrojů. *An economic history of South Africa* od profesora Charlese Feinsteina je pak dílem primárně ekonomických dějin, které detailně v množství statistik a ekonomických údajů podkresluje a vysvětluje vývoj oblasti na základě materiální analýzy ekonomických procesů. Jedná se o první dílo na toto téma po více než půl století, které mapuje zhruba 600 let vývoje v oblasti, od domorodé civilizace přes příchod Evropanů až po zavedení apartheidu. Zvláštní pozornost je věnována procesům a metodám v rámci nichž byla domorodá populace připravena o půdu, aby mohla posloužit na farmách, dolech a dílnách nově se rozvíjejícího průmyslu, což z ní činí vhodný zdroj k tématu první čtvrtiny 20. století. Tuto knihu dále doplňuje studie *South African territorial segregation: New data on African farm purchases*, která se zabývá legislativou, zákonem o domorodé půdě a jeho implementaci a prostřednictvím dosud nezpracovaných dat popisuje fenomén afrického vlastnictví půdy v meziválečné jižní

Africe a způsob, jakým vlády pracovaly s tímto fenoménem a vůbec cílem teritoriální segregace jako takové, k čemuž využívá data z Transvaalu. Této oblasti se také věnuje článek 'Het Volk': The Botha-Smuts party in the Transvaal, tentokrát ovšem z politického hlediska, neboť analyzuje působení této politické strany od jejího vzniku do vzniku Unie. Právě období mezi vznikem Unie a zánikem afrických republik je obdobím značné politické transformace africké elity a tato studie pomáhá na tomto příkladu přiblížit reorganizaci politiky v nově vytvořených koloniích. Právním vývojem v tomto a po něm přicházejícím období se pak zabývá kniha *The making of South African legal culture*, která analyzuje postupnou kodifikaci, vytváření a změny práva v koloniích, při vzniku Unie a posléze v ní. Kniha je primárně právní povahy, ale uvádí též mnoho příkladů z praxe fungování soudnictví a státní správy v jižní Africe stejně jako popis fungování orgánů k tomu užívaných a klíčové legislativy, která měla širokosáhlý dopad na vývoj celé společnosti. Článek *Historické proměny rasové teorie a ideologie* od profesora Budila umožňuje zasadit téma vývoje této konkrétní oblasti do kontextu celosvětového myšlenkového vývoje a umožňuje určit specifika nebo podobnosti se situacemi jinde ve světě. K podobnému ovšem daleko podrobnějšímu účelu může posloužit také jeho rozsáhlé dílo *Triumf rasismu*, které poskytuje důležitý kontext doby a umožňuje nahlédnout do nám již málo přístupného myšlenkového světa moderního člověka 19. a raného 20. století, ovšem toto dílo je spíše teoretické, a proto z něj nejsou použity žádné citace. Nelze samozřejmě opomenout úvodní práce *Dějiny Jižní Afriky* a *Dějiny Afriky*, které poskytují opěrné body pro průnik do tématu a v případě druhého díla i možnost poučného srovnání s vývojem jiných oblastí afrického kontinentu. Doplnujícím primárním zdrojem jsou pak *Voortrekkermense*, soubor vydaných pramenů z období Velkého Treku umožňující získat přímé informace o této události a jejích účastnících.

2. Období britsko-búrské rivality

2.1. Evropané v Africe

První přítomnost Evropanů v oblasti jižní Afriky byla motivovaná ziskem. Kapské Město bylo založeno jako zásobárna a opravna lodí Nizozemskou východoindickou společností a hlavní pojítka komunity Evropanů v Kapském Městě byl jejich zaměstnanecký vztah k této společnosti. Zaměstnanci vlivem svého původu z Nizozemí

hovořili holandsky a jejich vírou bylo kalvínské křesťanství typické pro Nizozemí, konkrétně pak byli členy Holandské reformní církve. Z jejich levobočků s místními ženami, zajatých khokhijských dělníků/otroků a dovezených východoafrických a asijských otroků se v průběhu 18. století zformovala vrstva „barevných“ obyvatel Kapského Města, mezi kterými vlivem misijní činnosti otroků dovezených z Malajsie převažoval islám jako dominantní náboženství. Po čase se ze zaměstnanců společnosti odloučila vrstva svobodných měšťanů a zemědělců zajišťujících dodávky pro potřeby společnosti. Holandští zemědělci zabírali území Kapska uprázdněné po demografickém kolapsu místních Khokhiů v druhé polovině 17. století a právě od jejich pastevecko-zemědělské obživy se zrodil termín Búr, z holandského označení pro zemědělce.¹ Ani příchod zhruba 200 Hugonotů z Francie po odvolání ediktu Nantského nenarušil příliš skladbu Evropanů a jejich představ, neboť tito se v podstatě perfektně asimilovali do holandského obyvatelstva.²

Náboženské myšlenky tvořily, stejně jako v soudobé Evropě, základ světonázoru Evropanů v Kapsku již od jeho založení. Nejednalo se i přes postoje a snahy jejich oficiální církve o fanatické věřící, což potvrdil i reverend Valentyn, který toto vysvětloval tím, že „*to není proto, že by církevní kruhy nevyvíjely dostatečnou snahu, ale pro neskutečnou hloupost a tupost burgerů*“.³ I přes tuto náboženskou pasivitu však bible stále tvořila primární zdroj vědění, neboť se v mnoha případech jednalo o jedinou knihu, kterou izolovaní búrští farmáři vlastnili.⁴ To v součinnosti s praxí otroctví a služebnictví (de facto otroctví) v Kapském Městě, kde bylo vlastnění alespoň jednoho domácího otroka nebo sluhy běžné⁵, vedlo k rozšíření teoretické koncepce vnímání společenského uspořádání, které je popisováno jako „rasismus bez rasy“⁶, představy která byla rozšířena v povědomí lidí již ve starověku,⁷ ale právě mezi evropskými obyvateli jihu Afriky se mohla dále vyvíjet. Toto se projevovalo v přístupu Evropanů ve městech ke svým sluhům, především muslimské víry, kteří byly nazýváni „Kafrové“ neboli nevěřící a právě proto považováni za lidi méněcenné a bylo jim i aktivně bráněno

¹ HULEC, Otakar, *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 2010, s 64.

² KLÍMA, Jan, *Dějiny Afriky, vývoj kontinentu, regionů a států*, Praha 2012, s 109.

³ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 65, dle Theal G.M., *Records of the Cape Colony*, London 1897, 17. díl s 72.

⁴ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 77.

⁵ KLÍMA, *Dějiny Afriky*, s 109, dle John Iliffe, *Afrika a Afričané. Dějiny Kontinentu*, Praha 2001.

⁶ BUDIL, Ivo, *Dějiny, rasa a kultura*, e Budil, Klíma Blažek, Sládek, s 9.

⁷ DUBOW, Saul, *Afrikaner nationalism and the conceptualisation of race*, in: *The Journal of African History*, 33, 2, 1992, s 209.

přijímání křtu z ekonomických důvodů.⁸ Místní obyvatelé pak byli považováni za lidi bez jakéhokoliv náboženského nebo spirituálního cítění, čili za pohany. Na pomezí náboženství a sekulární ideologie stála představa, že Evropané v Africe jsou na přední linii v souboji „civilizace“ s „barbarstvím“.⁹ Rozšířenou myšlenkou vycházející z bible bylo to, že místní obyvatelé jsou potomci Kanánova syna Cháma, jehož potomky Noah v biblickém příběhu o potopě proklel a předurčil je tím k podrobení.¹⁰ Rozšiřující se evropské osídlení bylo také v neustálém střetu s původními obyvateli, ať již nejprve s Khokhii a hlavně později s Xhosa, a proto vlivem dlouhé série „Kaferských válek“, dnes také nazývaných Války s Xhosa,¹¹ provázených oboustrannou krutostí došlo k narušení původně ambivalentních vztahů Búrů a Xhosů.¹²

2.2. Afrikánské národní obrození

Dlouhé 19. století znamenalo velikou proměnu jižní Afriky ve všech ohledech a zcela změnilo uspořádání oblasti. Z ideového hlediska došlo k prolomení monopolu Holandské reformované církve díky návratu Moravských bratří mezi Khokhie v Kapsku roku 1792, kde se k jejich misijní činnosti připojil roku 1799 i další misionář, tentokrát již z Londýnské misijní společnosti.¹³ Významný byl také příchod britských kolonistů roku 1820, kteří měli zabezpečit britskou pozici v nové kolonii. Tito gramotní a do určité míry vzdělaní lidé přinesli z Británie i nové myšlenky.¹⁴ Z těchto kolonistů se ve městech vytvořila de facto anglická střední vrstva¹⁵, ale mnozí setrvali jako zemědělci a sžili se s místními přírodními podmínkami. Přejali sice od Afrikánců některé rasové představy, ale na rozdíl od předchozích hugenotských imigrantů je Afrikánci plně neasimilovali a zároveň představovali spojení mezi africkou a evropskou populací, obchodem, misijní činností a najímáním Afričanů na práci.¹⁶ Užívání holandštiny, do té doby jediného jazyka, v této době začalo z mnoha důvodů stagnovat. Britská správa kolonie užívala oba jazyky, ale nedostatek kněží z Nizozemí znamenal nutnost příchodu

⁸ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 66.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ BUDIL, Ivo, *Historické proměny rasové teorie a ideologie*, in: *Dějiny, rasa a kultura*, e Budil, Blažek, Sládek, Plzeň 2005, s 13.

¹¹ KLÍMA, *Dějiny Afriky*, s 580.

¹² Klíma, *Dějiny Afriky*, s 109.

¹³ DAVENPORT, T. R. H., *South Africa, Modern history*, London 1977, s 36.

¹⁴ Tamtéž, s 39.

¹⁵ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 88.

¹⁶ DAVEPORT, *South Africa*, s 39.

Skotů doučených holandsky, kteří se ovšem později plně asimilovali do afrikánské komunity.¹⁷

Formujícím momentem pro Afrikánce jako národ se bezpochyby stal Velký Trek, jak je nazýván organizovaný přesun Afrikánců z Kapska na východ a sever jižní Afriky. Migrace afrikánských farmářů na sever a východ, motivovaná jak ekonomicky, (hospodářský rozvoj oblasti zvyšoval ceny pozemků a zemědělských produktů)¹⁸ tak politicky, neboť zákon o zrušení otroctví v britské říši vcházel v platnost právě v roce 1833.¹⁹ O motivaci Afrikánců hovoří velmi dobře paměti Anny Steenkampové, neteře Pieta Retiefa, významného vůdce Voortrekkerů, předvoje Velkého Treku. Ta o názorech svých soukmenovců roku 1837 napsala: „*Netrápí nás tolik to, že tito lidé dostali svobodu, ale to, že mají být považováni za zcela rovnocenné křesťanům, to je v rozporu s božími zákony a přirozenými rozdíly, které existují mezi rasami a náboženstvími. Pro slušného křesťana je nepřijatelné strpět takovou potupu. Proto se raději odstěhujeme, abychom mohli naše vnitřní přesvědčení zachovat nedotčené.*“²⁰ Takové prohlášení svědčí o propojenosti búrských myšlenek s vývojem v širším světě, neboť krom náboženských motivů se zde objevuje pojem rasa již v podobně moderním slova smyslu, jak byl poprvé použit roku 1835, tedy o necelé tři roky dříve.²¹

Výsledkem treku bylo do určité míry rozdělení afrikánské společnosti, ale i její utužení. Na jednu stranu existovaly rozdíly v přístupu k britské správě. Někteří „trekbúrové“, kteří byli uvyklí rozšiřovat Kapsko po staletí pomalým posunem jednotlivců vpřed, se stále cítili poddanými britské správy²², což kontrastovalo silně s motivací těch, co se k cestě odhodlali teprve po Velkém Treku. Dalším rozporným bodem byl fakt, že Holandská reformovaná církev v Kapsku odmítla poskytnout na trek pastora. Další osobní rozpory mezi předáky treku poté způsobily, že se jejich cesty rozešly.²³ Na druhou stranu pomohl Velký Trek Afrikáncům vytvořit prvky sdílené národní identity. Krom doposud existujícího jednotícího jazyka došlo k znovuospořádání a rozšíření afrikánských samosprávných institucí. Byla vytvořena rada občanů s prezidentem a nejvyšším velitelem, posílena role velitelů komand²⁴ a také rozšířeny a specifikovány pravomoci „veldkornetů“ a přijata i série článků, kde byl

¹⁷ DAVEPORT, *South Africa*, s 40.

¹⁸ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 106.

¹⁹ DAVENPORT, *South Africa*, s 41.

²⁰ STEENKAMP, A., *Voortrekkermense*, vydal Preller, G.S., Cape town 1918 – 25, 2. Díl, s 96.

²¹ BUDIL, Ivo, *Historické proměny rasové teorie a ideologie*, in: *Dějiny, rasa a kultura*, s 10.

²² HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 116.

²³ DAVENPORT, *South Africa*, s 69.

²⁴ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 110.

definován cíl afrikánské státnosti a také například zakázán styk s anglickými misionáři.²⁵ Rozkol v postupu při treku vedl ke smrti Pietra Retiefa a jeho družiny, kteří se rozhodli vydat se více na východ do oblasti ovládané kmenem Zulů. Ten s nimi nejprve vyjednával, ale Retief a jeho skupina byli nakonec zabiti rukou náčelníka Zulského státu poté, co je zradil při podpisu smluv o rozdělení území. Na trestné výpravě, kterou organizoval Andries Pretorius pak došlo k bitvě u Krvavé řeky, kde Afrikánci Zuly porazili²⁶ a která se stala „uctívaným a posvátným momentem afrikánské historie.“²⁷

Ústavy trekem vzniklých států byly silně podezřívavé vůči nekontrolované autoritě jakýchkoliv politických představitelů, kteří byli ve svých pravomocích silně omezeni jimi i faktickou situací na nově obsazených územích. Volební právo příslušelo jen občanům, tedy Evropanům afrikánského původu, což byla zásada, na kterou se dbalo již od počátku a stala se pilířem státní správy afrikánských států.²⁸ V důsledku územního postupu se začaly lišit zkušenosti Afrikánců pod britskou správou a v samostatných územích. V britské jurisdikci se museli Afrikánci smířit s regulací zaměstnávání domorodců, kteří byli najímání na sezónní práce z kmenových území nebo celoročně, s narůstajícím příchodem britských osadníků, ale i indických dělníků a hlasovacím právem pro majetné a vzdělané míšence.²⁹ Na druhou stranu se zde odemykal přístup k obchodu, vzdělání, možnosti zbohatnutí, společenského postupu a samospráva pro bělochy, preferující ovšem Brity,³⁰ o čemž se někteří zástupci Afrikánců domnívali, že lze změnit rozšířením hlasovacího práva na „barevné“ dělníky snížením majetkového cenzu, takže by spolu s búrky mohli vytvořit venkovský hlasovací blok proti anglické buržoazii ve městech.³¹

V afrikánských republikách se naproti tomu zachoval tradiční způsob odlehlého zemědělského života umožněný dostatkem půdy a s až cílenou absencí institucí a prvků moderního státu. Naproti tomu se nenaplnila mlhavá představa o záboru prázdné půdy a Afrikánci se ocitli obklopení velkým počtem původních obyvatel, kteří je sice mohli potenciálně ohrozit, ale byli nezbytní pro práci na rozlehlých farmářských

²⁵ DAVENPORT, *South Africa*, s 69.

²⁶ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 115.

²⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 70.

²⁸ Tamtéž, s 70, 72.

²⁹ KLÍMA, *Dějiny Afriky*, s 153.

³⁰ Tamtéž.

³¹ DAVENPORT, *South Africa*, s 91.

usedlostech.³² V afrikánských „státech“, ve kterých na počátku bylo de facto pět vlád, také panovaly, krom neustálých válek a podrobování domorodců, spory mezi Afrikánci samotnými. Ty byly často vedeny na základě loajality k různým afrikánským předákům než podél ideologických linií, jako například spor mezi stoupenci Pretoria a Potgietera v Transvaalu a pozdější spory ohledně potenciálu sjednocení republik do jedné, které vyvolaly i krátkou válku, urovnanou až Paulem Krugerem.³³ Dále také došlo k několika církevním sporům a schismatům způsobeným požadavky Afrikánců na samostatnou církev nezávislou na kapské Holandské reformní církvi, a proto se rozhodli vytvořit novou, oficiálně státní, církev v Transvaalu, což ovšem vedlo k dalším rozporům.³⁴ Zde stojí za zmínku, že v kontrastu k podmínkám na okraji světa Evropanů, které vedly k utvrzení rasového povědomí Afrikánců v jejich republikách, byla jejich církev jedním ze schizmatiků kritizovaná paradoxně za přílišný teologický liberalismus oproti té se základnou v Kapsku.³⁵

Právě v Kapsku začala od 60. let obroda afrikánského kulturního života, umožněná díky ukotvením zásad svobody tisku v Kapsku ve 20. letech³⁶ a posílená obavou z konce afrikánštiny jako živého jazyka. První afrikánské gymnázium vzniklo roku 1856 ve městě Paar, které se stalo centrem afrikánské intelektuální obrody a začaly se zde vydávat afrikánské noviny „Afrikánský patriot“. Existovaly spolky farmářů a v Paaru byl založen „spolek pravých Afrikánců“ a roku 1880 na základně činnosti mnoha spolků vzniklo v Kapsku Afrikánské Pouto (Afrikaner Bond), které se posléze rozrostlo do všech částí jižní Afriky obývaných Afrikánci.³⁷ Za rozšiřování Bondu byli zpočátku odpovědní hlavně bratři Du Toitové, jeden kazatel a druhý editor Patriotu a později za Paula Krugera superintendant školství v Transvaalu.³⁸ Bond kritizoval britský vliv v kolonii a na kulturní a politický život, „imperialismus“, čímž byly myšleny snahy britské expanze do afrikánských států, britskou nadvládu, nikoliv však přítomnost anglicky hovořících osadníků, a zastával striktní neokalvinistické postoje jako protiváhu britskému liberalismu a dával si za cíl sjednocenou jižní Afriku pod vlastní vlajkou chráněnou ovšem britským námořnictvem.³⁹ Zástupci sdružení v Bondu

³² HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 117.

³³ Tamtéž, s 122.

³⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 77.

³⁵ Tamtéž, s 80.

³⁶ Tamtéž, s 88.

³⁷ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 142.

³⁸ Tamtéž, s 143.

³⁹ DAVENPORT, *South Africa*, s 93.

poté tvořili pluralitní frakci v kapské samosprávě, a i když nezískal většinu, byl významnou skupinou.⁴⁰

Na druhou stranu existovala i Kapská holandská společnost, která v rámci afrikánské Holandské reformované církve v Kapsku zastávala moderní a liberalizační postoje jako protipól k tradičnímu konzervativismu venkova.⁴¹ Podobně Bond nebyl všude přijímán nekriticky. V Oranžsku, považovaném za území, které se nacházelo ideově ve středu a pod dlouholetým vedením prezidenta Branda zde nebyl problém s anglicky mluvícími obyvateli⁴², kteří byli místními Afrikánci nejen trpěni, ale mohli vystoupit až k vrcholu společnosti, byl Bond vzhledem ke svým cílům a myšlenkám považován za subversivní prvek proti kterému je třeba zakročit. V Transvaalu se tamní frakce pod vedením generála Pieta Jouberta a S. J. Du Toita nepohodla s prezidentem Krugerem v otázce stavby železnic. Poté kritizovali politiku koncesí v Transvaalu a Kruger je na oplátku označil za viníky selhání jeho pokusů o expanzi.⁴³ Bond zde napojením na opozici proti Krugerovi ve formě Jouberta ztratil možné podporovatele z řad Afrikánců loajálních Krugerovi. V Kapském Městě mezitím Jan Hofmayer založil vlastní pobočku Bondu a postupně ovládl parlamentní zastoupení organizace. Toto vedlo k rozbití napojení na neokalvinismus, dílčí změny v ideologii a cílech organizace a přijetí umírněného programu roku 1889. Všechny tyto kroky vedly ke snížení napětí mezi Brity a Afrikánci v Kapsku⁴⁴ a umožnily spolupráci parlamentního Bondu se sérií politiků, jihoafrických Britů, z nichž nejvýznamnějším byl Cecil Rhodes.⁴⁵ Spolupráce se sérií zaopatřených britských politiků byla nezbytností vzhledem k nevětšinovému postavení Bondu v parlamentu Kapska, omezených pravomocí tohoto orgánu a i z rasového úhlu pohledu. Spolupráce s Cecilem Rhodesem, obdivovatelem „anglosaské rasy“,⁴⁶ se společnou vizí ekonomického rozvoje afrikánských republik, však neměla dlouhého trvání a skončila pro Rhodese politickou sebevraždou ve formě nezdařeného pokusu o převrat v Transvaalu.⁴⁷

⁴⁰ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 143.

⁴¹ DUBOW, Saul, *Afrikaner nationalism, apartheid and the conceptualisation of race*, in *The Journal of African History*, 33, 2, 1992, s 212.

⁴² Sám Brand měl anglické právní vzdělání a přijal anglický rytířský titul.

⁴³ DAVENPORT, *South Africa*, s 84.

⁴⁴ Tamtéž, s 94.

⁴⁵ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 143.

⁴⁶ Tamtéž, s 143.

⁴⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 96.

2.3. Britská správa a její cíle

Britská správa kolonie v jižní Africe začala pro místní poměrně úspěšným urychlením ekonomického rozvoje, zejména díky systému imperiálních preferencí a rozbití monopolu Společnosti,⁴⁸ ale vzhledem k sérii válek, kterou musela hned v počátku britská armáda v kolonii vybojovat s Xhosa a faktické nemožnosti pacifikovat od nich získaná území za přiměřenou cenu, bylo rozhodnuto neexpandovat za nutnosti finanční pomoci od vlády v Británii, která byla proti jejímu poskytování.⁴⁹

Již od svého prvopočátku na konci 18. století byla správa kolonie čistě britská a angličtina byla jediný úřední jazyk, což Afrikánci považovali za újmu. Ve dvacátých letech po politickém souboji s guvernérem byla v Kapsku ustavena svoboda tisku.⁵⁰ V roce 1923 byl rozšířen Council of Advice ale ten nadále zůstával jen poradním orgánem, v dalším desetiletí pak proběhla výměna landdrostů a heermardenů magistráty, místní zastupitelstva a místní soudy.⁵¹ Kontrola Kapska měla pro Londýn význam důležitého strategického bodu na cestě do Indie, a obava, že přístav v Natalu na břehu Indického oceánu by mohl být získán Afrikánci, kteří přišli do Natalu v rámci Velkého treku a byli protibritsky orientovaní, vedla k anexi Natalu roku 1843. Na druhou stranu jen málo britských politiků vidělo nějaký přínos v anexi vnitrozemí.⁵²

Britská Whigovská vláda chtěla prosadit samosprávu v Kapsku podobnou té, na které pracovala v jiných oblastech britské říše a za tímto účelem vytvořila ústavu pro kapskou kolonii, přijatou roku 1853. Ústava musela vyvažovat zájmy západního i východního Kapska a dávala i práva „barevným“ obyvatelům, s vidinou možnosti postupného zrovnoprávnění obyvatel jižní Afriky. Představa britské vlády byla taková, že samospráva kolonie by mohla zaplatit za svou ochranu a správní náklady, jakožto i prosazovat britský vliv v oblasti.⁵³ Vlivem nedostatku financí totiž britská kontrola oblastí mimo oficiálně uznané kolonie probíhala především systémem úmluv s mocnějšími domorodými náčelníky, jako například se Zuluy při anexi Natalu nebo Sothy pro zajištění hranice s Transvaalem, a nebo „barevnými“ Griqui při téže příležitosti.⁵⁴

⁴⁸ FEINSTEIN, Charles H., *An economic history of South Africa, Conquest, Discrimination and development*, London 2005, p 27.

⁴⁹ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 88.

⁵⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 88.

⁵¹ Tamtéž, s 90.

⁵² FEINSTEIN, *An economic history of South Africa*, s 31.

⁵³ DAVENPORT, *South Africa*, s 91.

⁵⁴ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 118.

Byl to právě nedostatek financí a vidina mizivých zisků, nebo dokonce ztráty spojené se správou území, který donutil britskou správu podepsat roku 1852 dohodu ze Sandriver, stvrzující nezávislost Transvaalu a o dva roky později díky manévrování náčelníka Sothů Mošešeho a afrikánských politiků v souladu s vojenskými hrozbami, které představovali pro kapskou vládu, dohodu v Bloemfontein. Tímto krokem byl oficiálně potvrzen status dvou afrikánských republik, „Jihoafrické republiky“ Transvaal a nově vzniklého Oranžského svobodného státu, dosavadní postavení Kapska a Natalu jako britských kolonií a speciální status říše Sothů pod britskou ochranou.⁵⁵ Požadavky na změnu v tomto uspořádání byly vyvolány až ekonomickými změnami v oblasti. Po měděném boomu, když byla v Namaqualandu ke konci 60. let objevena vhodná naleziště mědi pro těžbu a export, a začátku vývozu vlny z afrikánských republik, začaly vznikat myšlenky na federalizaci jižní Afriky, s možností rozdělení Kapska na dvě nebo tři části, a to včetně afrikánských republik⁵⁶ Po objevu drahých kovů a diamantů v jižní Africe a příchodu anglofonních dělníků do búrských republik se tyto myšlenky stávaly aktuálnější.

Britská vláda si uvědomovala, že jediná možnost jak ovládnout jižní Afriku celou, je ve spolupráci s afrikánskými vládami a představiteli, ne bojem proti nim. Za tímto účelem byla svolána do Londýna konference roku 1876 a bylo rozhodnuto o anexi Transvaalu do nové jihoafrické federace, obě rozhodnutí se však sekretáři pro kolonie velmi nevyplatila⁵⁷ a jejich odmítnutí v Transvaalu a Kapsku a rozdělení vlády v Londýně v postoji k situaci vedlo k rychlé eskalaci v Transvaalu do série ozbrojených střetů. Britové se v té době navíc potýkali s odporem Basutska proti snahám o anexi v „puškové válce“ a nedostávalo se jim vojenských zdrojů pro pacifikaci obou situací.⁵⁸ To vedlo umírněné křídlo na obou stranách k ovládnutí situace a uzavření dohod, které potvrzovaly status quo v Transvaalu před anexí, ale omezily jeho mezinárodní orientaci na Británii⁵⁹ a vytvoření systému nepřímé správy pro Basutsko, dnes Lesotho, roku 1884.⁶⁰

V Kapsku pak díky prosazení aliance Bondu s místními politiky docházelo k opaku toho, co předpokládal whigovský kabinet při zavádění samosprávy: Majetkový census byl neustále upravován, aby co nejméně černých nebo „barevných“ obyvatel mohlo

⁵⁵ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 121.

⁵⁶ DAVENPORT, *South Africa*, 91.

⁵⁷ Tamtéž, s 177.

⁵⁸ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 142.

⁵⁹ DAVENPORT, *South Africa*, s 180.

⁶⁰ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 142.

volit, někdy až několikanásobně, jako například roku 1895 za premiérství Cecila Rhodese v Kapsku.⁶¹ Právě Cecil Rhodes se stal symbolem posílení britského vlivu v oblasti. Jeho podniky, financované britským kapitálem, pronikaly z Kapska i do afrických republik, kde se ovšem musely potýkat jako všechny ostatní těžební firmy se zdaněním, cly a státními monopoly na důlní vybavení.⁶² To byl právě jeden z důvodů, proč se Rhodes rozhodl opustit svoje spojení s Bondem a vsadit na Transvaalskou národní unii, stranu přistěhovalců dožadujících se občanských práv v Transvaalu, a podniknout pokus o převrat⁶³, který neuspěl, v očích Afričanů zdiskreditoval Rhodese a skrze něj celou britskou vládu v jižní Africe, zničil spojení s Bondem a vystupňoval protibritské nálady v celé oblasti a krom toho zajistil podporu prezidentu Krugerovi v Transvaalu. Kapský guvernér Milner, jmenovaný roku 1897, se domníval, že pro prosazení vlivů Británie v oblasti je válka nevyhnutelná a čeká se jen na to, kdo ji začne. Tím byl nakonec Kruger 11. října 1899 po selhání Britů záměrně sabotovaném jednání o právech přistěhovalců v afrických republikách.⁶⁴

3. Mezi Kolonií a Unií

3.1. Důsledky Búrské války

Búrská válka, někdy nazývaná Anglo-búrská válka, Druhá búrská válka a dnes také Jihoafrická válka,⁶⁵ probíhající mezi lety 1899 a 1902 se stala nejvíce ničivým konfliktem v jižní Africe, o jehož povaze bylo napsáno mnoho odborné i populární literatury. Svým rozsahem se dotkla všech vrstev společnosti, od guvernéra Kapska, který byl v průběhu války nahrazen, přes vojenské velitele na obou stranách, kteří se po válce dostali mezi politické a vojenské špičky svých států, bojující muže na obou stranách a jejich rodiny až po dělníky stížené nedostatkem práce. Búrská válka ukázala světu potenciál moderní války zatím limitované jen velikostí a odlehlostí bojiště: Manévrovací válka, logistická sabotáž a decentralizované rozhodovací struktury⁶⁶ se střetly s taktikou spálené země a protipartyzánských metod zářezů podél celé „fronty“ a koncentračních táborů, jak pro rodiny bojujících, tak pro africké civilisty a

⁶¹ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 145.

⁶² Tamtéž, s 147.

⁶³ DAVENPORT, *South Africa*, s 95.

⁶⁴ HULEC, *Dějiny Jižní Afriky*, s 150.

⁶⁵ Tamtéž, s 146.

⁶⁶ DAVENPORT, *South Africa*, s 194.

Afričany.⁶⁷ Příběhy o brutalitě britských zásahů, obzvláště vypalování farem, inspirovaly ženské protestní hnutí v Kapsku a také později mnohá literární díla v afrikánštině.⁶⁸ Vlivem postojů obou stran k domorodcům nastala také situace, kdy se totální válka mezi jednou pětinou obyvatel teoreticky neměla zbylých čtyř pětin dotýkat. Afrikánské státy zakazovaly domorodcům nosit zbraně a Britové je používali jako průzkumníky. Afričané se do války zapojili především jako pomocníci bojujících stran nebo tak, že byli v koncentračních táborech Britů, zřízených už od počátku války bez větší publicity a také s větším celkovým počtem obětí v přepočtu na počet internovaných.⁶⁹ Z obětí britského vypalování farem, které v kombinaci s dříve popsány faktory afrikánského způsobu života na venkově mnohdy působilo jako poslední rána upadajících usedlostí, se po válce rekrutovalo mnoho „chudých bělochů“, jejichž počet od války stoupal.⁷⁰

Mírová smlouva byla nakonec velmi mírná pro poražené afrikánské republiky a to v přímém rozporu s představou některých britských velitelů o totálním podrobení oblasti a diktování tvrdých podmínek s cílem vytvoření velké jižní Afriky jako britské kolonie. Velitelé a vojáci byli amnestováni, byla zaručena politická autonomie, holandština jako úřední jazyk spolu s angličtinou, možnost Afrikánců ozbrojovat se a zaručili nedotknutelnost jejich majetků a finanční pomoc válkou poškozenému hospodářství.⁷¹ Britská vláda se také zavázala, že zabezpečí „*spravedlivou převahu bílé rasy*“ a nedojde ke zrovnoprávnění Afričanů před dosažením politické samosprávy pro Afrikánce.⁷² Angličané si technicky zachovali možnost udělit volební právo míšencům, ale k tomu nakonec v souladu s výše zmíněným závazkem rasové převahy nedošlo.⁷³ Tuto záruku, mírné mírové podmínky celkově i další postup v oblasti lze připisovat na jednu stranu náročnosti válečných operací v oblasti a části veřejného mínění v Británii i ve světě, jež se domnívalo, že je Afrikáncům křivděno. Na druhé straně je lze vnímat jako pokračování předchozí snahy britských vlád, patrné již od 70. let 19. století, vládnout v jižní Africe s Afrikánci nikoliv Afrikáncům.

⁶⁷ HULEC, *Jižní Afrika*, s 157.

⁶⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 196.

⁶⁹ Tamtéž, s 199.

⁷⁰ FEINSTEIN, *An Economic history of South Africa*, s 85.

⁷¹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 163.

⁷² DAVENPORT, *South Africa*, s 201.

⁷³ HULEC, *Jižní Afrika*, s 136.

3.2. Britská politika na území jižní Afriky

První britské kroky k vytvoření velké jihoafrické kolonie byly iniciovány již v průběhu války. Po té, co byl předseda kapské vlády Milner jmenován i správcem okupovaného Transvaalu a Oranžska, přenesl roku 1901 své sídlo do Johannesburgu. Ještě před podpisem smluv se zástupci republik došlo také k úpravě hranic mezi Kapskem, Natalem a afrikánskými republikami tak, aby vyhovovaly britským obyvatelům a britské vládě.⁷⁴ Milner se ovšem v té době obával vítězství Bondu ve volbách do kapského parlamentu, což by podle něj mohlo ohrozit britský charakter jižní Afriky. Pokroková strana, reprezentující britské zájmy v kapském parlamentu, dokonce 10. března 1902 doručila parlamentu petici za pozastavení platnosti ústavy, která byla odmítnuta jen těsnou většinou a to pod vedením několika mála zástupců. Pokroková strana nakonec svou většinu v parlamentu po volbách roku 1904 udržela, i když se výsledek Bondu od předchozích voleb zlepšil a Milner musel uvolnit své místo v čele Pokrokové strany a kapské vlády kompromisně laděnému Jamesonovi, který provedl reformu volebního systému s cílem naklonit si Afrikánce, čímž zlepšil proporčnost systému za cenu oslabení britské převahy na nezbytné minimum.⁷⁵

V nově obsazených územích se mezitím Milner mohl věnovat rekonstrukčnímu úsilí. Jmenoval poručíky-governéry pro Transvaal a Kolonii Oranžské řeky a vytvořil zde zákonodárné rady, které začaly zasedat už v roce 1903. Toho roku také ustavil mezikoloniální radu,⁷⁶ která dostala pod kontrolu záležitosti zasahující do obou nových kolonií, hlavně pak železnice, policii a školství. Milner a jeho spolupracovníci se zaměřili na oblast těžebního průmyslu, a to s velkým úspěchem. Již roku 1904 se produkce dolů vrátila na předválečnou úroveň a od té doby dále rostla.⁷⁷ To naráželo na nedostatek pracovní síly. Problém nadbytku půdy a nedostatku pracujících nebyl v Africe novinkou, ale specifická demografická situace a rozvoj těžebního odvětví vedlo k vytvoření specifických systémů. Už v Transvaalu roku 1897 proběhlo slyšení, kde na otázku komise, co by se stalo, pokud by se „Kafr“ vrátil do své osady a zda by vláda měla přinutit domorodce pracovat v dolech, odpovídal zástupce sdružení dolů George Albu: *„Rozhodně ... udělal bych to povinné ... Proč by měl negr mít dovoleno*

⁷⁴ HULEC, *Jižní Afrika*, s 167.

⁷⁵ DAVENPORT, *South Africa*, s 203.

⁷⁶ „Inter-Colonial Council“

⁷⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 204.

nic nedělat ? Myslím že Kafr by měl být donucen pracovat, aby se uživil.“.⁷⁸ Z návrhu sdružení dolů vznikly po přepracování Lidovým shromážděním Transvaalu první pasové zákony s cílem poskytnout rodícímu se důlnímu odvětví pracovní sílu. Po válečných ztrátách se však nedostávalo ani domorodců na práci v dolech, zvláště vzhledem k tomu, že se mnoho z nich po zkušenosti lépe placené práce pomocníků britské armády odmítalo do dolů vrátit a mnozí se dokonce pustili do pronájmu nebo koupě půdy uprázdněné po Afrikáncích padlých za války. Roku 1903 byl proto sjednán kontrakt na dovoz přes 60 000 Číňanů na dobu pěti let.⁷⁹ Příchod Číňanů schopných vykonávat i lépe kvalifikovanou práci za zlomek mzdy by způsobil ekonomickou nejistotu mezi všemi bělochy zaměstnanými v průmyslu, a tak Důlní komora přijala nařízení, že Číňané smí pracovat pouze v nekvalifikovaných profesích do té doby zastávaných domorodci.⁸⁰ Celá etapa dovozu čínské pracovní síly nakonec neměla dlouhého trvání, protože v Británii nepřátelství veřejnosti vůči „čínskému otroctví“ pomohlo roku 1906 ke zvolení liberální vlády, která dovoz dalších Číňanů zakázala.⁸¹ To vedlo k otevření soukromých náborových agentur, které obstarávaly průmyslu nekvalifikované Afričany z Rhodésie, Mozambiku a Naska.⁸² Tento proces se dal do pohybu v dostatečném rozsahu až od roku 1908, čínská práce tak poskytla důlnímu průmyslu potřebné zdroje v překlenovacím období.⁸³

Politickému a ekonomickému sjednocování země napomohla celní unie, jež vznikla roku 1904 a na krátkou dobu nahradila vnitřní regulace obchodu v oblasti jednou zónou s jednotným celním tarifem. Železnice, nově zorganizované pod jednou institucí, také pomáhaly zajistit vnitřní ekonomickou jednotu pomalu se rodícího státu. Na kompenzace pro válkou poškozené afrikánské farmáře, bez ohledu na jejich loajalitu ve válce, bylo vydáno přes 16 milionů liber, což umožnilo návrat lidí na venkov již roku 1902, ovšem zemědělství v dalších letech trpělo obdobím sucha, které trvalo mezi lety 1903 a 1908.⁸⁴ Neúspěchem byl naopak plán získat pro jižní Afriku 10 000 britských osadníků s kapitálem a zkušenostmi pro obdělávání půdy. Těch nakonec přicestovalo jen asi 1300. Tento plán, spolu se snahou ve školách vyučovat holandštinou jen angličtinu a vše ostatní, včetně velmi specificky pro-imperiálně orientované historie,

⁷⁸ FEINSTEIN, *An economic history of South Africa*, s 63.

⁷⁹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 165.

⁸⁰ FEINSTEIN, *An economic history of South Africa*, s 75.

⁸¹ Tamtéž, s 54.

⁸² HULEC, *Jižní Afrika*, s 165.

⁸³ DAVENPORT, *South Africa*, s 204.

⁸⁴ Tamtéž, s 205.

anglicky, a snahou pozdržet samosprávu v nově obsazených územích do doby, než bude zajištěna britská převaha, způsobilo značnou nelibost Afrikánců a zároveň nezískalo podporu u dostatečné části Britů, aby se plán pobritštění afrikánských území mohl uskutečnit.⁸⁵

Britové na územích afrikánských států, uitlanderů neboli cizinci, si s vítězstvím ve válce spojovali veliké naděje. Problémem politické organizace Britů, z nichž se velká část nacházela v Transvaalu, se ukázalo být jejich politické rozdrobení. Mezi roky 1903 a 1906 vznikla celá řada organizací s různými cíli a programy, které byly zakládány právě Brity. Nejprve Transvaalské progresivní sdružení roku 1904 s velkým počtem členů z mnoha skupin, ale i s mnoha členy Důlní komory ve vedoucích postech, dožadující se reprezentace, ale odložení samosprávy po nezbytně nutnou dobu do dosažení britské převahy. Téhož roku vzniklo Transvaalské sdružení pro odpovědnou vládu, které mělo značně méně členů a spolupracovalo⁸⁶ s Het Volk za cílem dosažení autonomie co nejrychleji.

Dále vznikly skupiny otevřeně orientované na dělníky. Transvaalská strana práce (1904), Politická liga práce (1905) a Komise pro reprezentaci práce (1906). Zástupci některých profesních sdružení kvalifikovaných dělníků se také účastnili zahajovacího setkání Komise pro reprezentaci práce. Celkově byly tyto organizace zaměřené více na ochranu práv bílých pracovníků než na mezirasovou nebo mezioborovou solidaritu a proto neměly problém spolupracovat s Afrikánci, to jim spolu s jejich nepřátelstvím ke kapitalistům z Randu umožňovalo spolupracovat s Het Volk, se kterým dokonce uzavřely před volbami roku 1907 v některých okrscích volební dohody. Jedinou výjimku tvoří Transvaalské sdružení horníků (1902), které se volební politiky do roku 1912 neúčastnilo a místo toho spoléhalo v tomto období na organizaci přímých akcí.⁸⁷ Z výčtu organizací je jasné, že zajištění britské převahy oproti poměrně jednotné afrikánské politické reprezentaci, se kterou navíc některé britské organizace neměly problém spolupracovat, by vyžadoval nesmírné úsilí.

3.3. Proměny afrikánských politických hnutí

⁸⁵ DAVENPORT, *South Africa*, s 206.

⁸⁶ Het Volk se zřekl kritiky čínské práce a sdružení stáhlo svou podporu politiky anglického školského systému.

⁸⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 215.

Válečný prožitek a porážka republik se stala podnětem ke vzepětí afrikánské kulturní činnosti. V průběhu takzvaného druhého hnutí za povznesení afrikánštiny, jak je někdy období po válce nazýváno, vzniklo mnoho literálních děl, které byly odrazem kulturní a politické proměny Afrikánců. Roku 1905 vyšla řada článků ve kterých Gustav Preler vysvětlil čtenářům, že afrikánský mateřský jazyk není holandština, ale právě afrikáštiny. Dále z tohoto období pochází řada afrikánsky psaných románů, povídek, básní i divadelních her pro tehdy vznikající ochotnické soubory. Tato tvorba měla silné romantické, ruralistické a nacionalistické motivy, opěvovala přírodu, búrský způsob života, zbožnost Afrikánců a zdůrazňovalo se i jejich utrpení v nedávné válce.⁸⁸ Tato tvorba se také zaměřovala na vztah mezi Afrikánci a Brity a nevěnovala se Afričanům. Toto zaměření bylo také patrné ve vývoji afrikánského nacionalismu. Ten se jako masové hnutí začínal rodit právě v tomto období. Stěžejní se stala snaha teoretiků hnutí nějakým způsobem konfrontovat to, co bylo vnímáno jako britský imperialismus. Z toho důvodu se v prvopočátku zaměřili na témata rovnoprávného užívání jazyka, republikanismu, a vlivem škod války a urychleného ekonomického rozvoje po ní nově se rodící otázce chudých bělochů.⁸⁹

Afrikánská politická elita se začala velmi brzy po válce mobilizovat proti různým krokům, které na dobytých územích začala britská správa uskutečňovat. Již roku 1903 promluvili váleční veteráni Botha a Smuts na povolené demonstraci ke skupině, v níž se nacházel značný počet bývalých velitelů komand a všichni účastníci se shodli na tom, že cokoliv jiného než samospráva nepřipadá v úvahu. Z toho důvodu také odmítli přijmout nabízené posty v Milnerem vytvořených a jmenovaných zákonodárných radách. Další pobouření také působilo domluvení příchodu Číňanů na práci v dolech a stížnosti na domnělé nespravedlivé rozdělování poválečných kompenzací. Z tohoto bodu se pak jako platforma pro vyjádření afrikánských požadavků zformovala politická strana, původně pod zástěrkou sdružení zemědělců, „Het Volk“. Ta vznikla fakticky na shromáždění zástupců Afrikánců v Pretorii roku 1904 a formálně je pak její vznik datován do roku 1905. V Oranžsku vznikla obdobná strana, „Orangia Unie“,⁹⁰ která vykazovala podobnosti s Het Volk a Bondem, respektive Jihoafrickou stranou na něj navázanou, v Kapsku. Roku 1903 také kapský Bond, který

⁸⁸ HULEC, *Jižní Afrika*, s 164.

⁸⁹ DUBOW, Saul, *Afrikaner nationalism*, s 210.

⁹⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 212.

se dlouho neúspěšně snažil stát se všeafrikánskou organizací, ale z mnoha důvodů neuspěl, přijal usnesení, že může vstoupit do přátelského vztahu s podobnými organizacemi v ostatních koloniích na jihu Afriky.⁹¹ Het Volk měl ve stanovách podobnou klauzuli, o výsadní možnosti předsednictva strany svolávat a účastnit se konferencí o zájmech jižní Afriky i mimo Transvaal. Tato klauzule se týkala možnosti jednat ohledně vytvoření možného jihoafrického státu, nikoliv primárně mezistranické koordinační činností, která neprobíhala oficiálními cestami a nebo ujednáními, ale předáci stran a organizací byli spolu po celou dobu v kontaktu. Složení předáků nových stran také znamenalo generační výměnu afrikánských vůdců. Kruger a politici z mírových časů republik v průběhu války ustoupili do pozadí a jako noví předáci se logicky vyprofilovali generálové.⁹² Bývalí republikánští velitelé pak v míru mohli efektivně obcházet okrsky, ve kterých předtím rekrutovali komanda a organizovat politická hnutí. Díky tomuto pak mohly Het Volk a Orangia Unie zahájit svou činnost jako dominantní politická uskupení v oblastech jejich působení.⁹³ Obavy britských úředníků, že se v nově vzniklých samosprávách rozmůže soupeření mezi Afrikánci a Brity na národnostní bázi a pokud by došlo k zavedení samosprávy okamžitě by britští loajalisté byli nahrazeni republikánskými reprezentanty, je dokonce donutily samosprávu odložit.⁹⁴ Ovšem Bond v Kapsku přišel v té době s novou taktikou: přivést do primárně afrikánských stran anglicky mluvící řemeslníky. Výbornou příležitostí k tomu se stal příchod Číňanů, kteří pro Afrikánce mohli představovat další z řady rasových problémů, ale pro řemeslníky mohli být i existenčním ohrožením. Botha a Smuts poté politickou taktiku usmíření s Brity ještě vylepšili. S cílem vytvoření „zodpovědné vlády“ vypustili republikánskou rétoriku a soustředění se na afrikánské problémy jako prvořadou záležitost a namísto toho se sbližovali s britskou správou a kapitalisty podnikajícími na Randu⁹⁵

Jako protiváha k Milnerovu plánu anglického školství vzniklo hnutí Křesťanského národního vzdělávání, které mělo zajistit vzdělání dětí v holandštině. Toto hnutí ovšem brzy zkolabovalo vlivem nedostatku financí. Holandská reformovaná církev, jejímiž členy byly čtyři pětiny Afrikánců, musela nezbytně na nový vývoj

⁹¹ GARSON, N. G., „Het Volk“: *The Botha-Smuts Party in the Trabsvaal, 1904-11*, in: *Historical Journal*, 16, 61, 1916, s 102.

⁹² Tamtéž, s 103.

⁹³ DAVENPORT, *South Africa*, s 212.

⁹⁴ GARSON, „Het Volk“, s 105.

⁹⁵ DAVENPORT, *South Africa*, s 214.

reagovat. Oficiální teologie zakazovala kněžím otevřeně se angažovat v politice⁹⁶, ale církve se pro zaměření na vnitřní teologické spory v politických otázkách ocitla spíše v defenzivě a ve stavu, kdy přejímala většinově sdílený názor svých členů.⁹⁷ Tato poněkud překerní pozice církve v africkém politickém dialogu mohla vést k tomu, že se rozhodla převzít odpovědnost za křesťanské národní vzdělávání a obecněji se dále věnovat charitě orientované na africkou komunitu s cílem zaměřit se na problém chudých bělochů. Tento postup vedl k posílení role církve ve společnosti, stal se z ní „volkskerk“ a také k vytvoření prostředí pro další intelektuální střetávání a vývoj mnoha směrů.⁹⁸

3.4. Zrod domorodé politické aktivity

Na konci 19. století byla také uzavřena kapitola postupného podrobování domorodců. V Kapsku tento proces ukončily poměrně nenásilné zábory menších afrických území a jejich přiřazení do kolonie, zatímco v Natalu došlo po sérii střetů se státem Zulů k jeho podrobení vojensky. Africké státy také podnikaly určité zábory afrických území, ale pod tlakem Britů a z důvodu jejich vlastního postavení a nákladů na tyto akce to neprobíhalo tolik, jak dovozoval Britům systém nepřímé správy a protektorátů nad africkými státy, který Británii v krátké době umožnil prezentovat velké územní zisky s poměrně malými náklady a bez nutnosti pacifikace rozsáhlých území.

Díky mnoha misijním stanicím začala už v této době vznikat vrstva domorodé inteligence. Někteří absolventi misijních škol začali zakládat domorodé „etiopské“ církve, které mísily některé původní náboženské představy s křesťanstvím. Jiní se v té době věnovali literatuře, a to jak zakládání řady novin vycházejících v angličtině i domorodých jazycích (Xhoské listy, Africký názor, Cape argus, Slunce Natalu, Jihoafrické rozhledy a mnoho dalších) tak i romanopisectví (Africká tragédie od R. R. R. Dhloma byl prvním románem černošského spisovatele) nebo psaní divadelních her, obojí často s historickou nebo sociální tematikou.⁹⁹ Jedním z prvních politických tahů Afričanů bylo založení organizace „Imbumba yama Nyama“ skupinou Afričanů roku

⁹⁶ DAVENPORT, *South Africa*, s 212.

⁹⁷ DUBOW, *Afrikaner nationalism*, s 212.

⁹⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 213.

⁹⁹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 145.

1882 v Port Elisabeth. Název je možné přeložit jako „Bond černochů a je referencí k africkému Bondu, který byl nazýván „Bond bílých“ mezi domorodci. Působení „Bondu černých“ mělo krátké úspěšné období, kdy se organizaci dařilo registrovat nové voliče, ale toto bylo ukončeno postupným odebíráním volebního práva stále většímu množství Afričanů.¹⁰⁰ K tomuto sloužila orgánům v Kapsku a Natalu možnost regulovat majtkový census, který se samosprávy nezdráhaly zvýšit až několikanásobně, tak jako se stalo v Kapsku za Cecila Rhodese, a navíc byl krom zákazu pasivního volebního práva pro Afričany zaveden roku 1887 zvláštní zákon, který stanovoval, že majetek v „kmenovém držení“ se do censu nezapočítává. Tento pokus vyprovokoval další politické aktivity Afričanů a ještě téhož roku byla svolána konference domorodých Výborů bdělosti (Iliso Lomzis) a rozpory mezi africkými představiteli vedly k vytvoření Národního kongresu s cílem rozpory vyřešit a předcházet jim.¹⁰¹ Ovšem žádná z těchto aktivit nemohla zastavit postup místní správy, v té době pod kontrolou pragmatického spolenectví Bond-Rhodes, která mimo již několikrát použité zvyšování censu prosazovala vyjímání specifických forem majtkové držby z toho, aby se do censu mohly počítat.¹⁰²

Vítězství Británie v Búrské válce v tomto ohledu neznamenal změnu a ani nemohlo, jak vlivem politické konstalace v koloniích, tak díky přesvědčením Milnera, který roku 1901 ministru Chamberlainovi soukromě sdělil, že nijak netouží po politické rovnoprávnosti pro Afričany, kteří se podle něj nacházeli nízko na „velkém řetězu bytí“. Podle Milnera by se Afričané neměli nutit, aby žili jako běloši nebo pro ně pracovali, ale měli by být učení „*zvyku pravidelné a dovedné práce*“, drženi daleko od alkoholu, má jim být „*dobře vládnuto*“ a „*dobře zacházeno*“.¹⁰³ Milner proto roku 1903 vytvořil jihoafrickou komisi pro domorodé záležitosti, zvanou též Lagdenova komise, do níž pak najmenoval své politické spojence a komise se stala téměř výhradně anglicky hovořícím tělesem, které začalo pracovat na splnění Milnerových požadavků. Tak vznikla roku 1905 vlivná správa zavádějící nové metody a způsoby uvažování do jihoafrického diskurzu o rasové politice. Segregace byla znovu formalizovaná jako vize permanentní teritoriální separace černých a bílých jako základní povinný princip při vlastnictví půdy. Toto souvisí s ekonomickým vývojem v africké komunitě v té době. Roku 1905 totiž transvaalský nejvyšší soud zvrátil předchozí rozhodnutí, podle kterého byla půda

¹⁰⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 97.

¹⁰¹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 145.

¹⁰² DAVENPORT, *South Africa*, s 97.

¹⁰³ Tamtéž, s 207.

soukromě vlastněná Afričany držená ve svěřenectví Komisí pro domorodé oblasti. To vedlo k uspíšení procesu, který probíhal do určité míry již od Jihoafrické války: černí obyvatelé kombinovali svoje peníze zakládáním syndikátů, které pak mohly zakupovat farmy od zchudlých Afrikánců, kteří je pro finanční obtíže museli prodat.¹⁰⁴ Toto se setkávalo s nelibostí Afrikánců, kteří měli pocit, že jsou vytlačováni z jejich tradiční společenské pozice. Lagdenova komise na toto reagovala právě návrhem na eventuálně legislativně zajištěné oddělení bílých a černých pozemků a vytvořila i podklady pro segregaci ve městech a urgovala segregaci politického života. Tyto návrhy byly reakcí na postupně se stupňující napětí a je zmněníhodné, že návrh na oddělení městských Afričanů nebyl vnímán jako snaha vytvořit zásobárnu levné práce ve městech, ale jako upřímná snaha o vytvoření domova pro černé ve městech.¹⁰⁵

Postupně stupňující se napětí přerostlo do násilných střetů v Natalu. Natalský domorodý zákoník (1891) poskytoval guvernérovy rozsáhlé pravomoce nad místními Afričany, které byly vytvořeny jako rezerva pro krizové situace, ale na doporučení výkonné rady byly používány běžně.¹⁰⁶ Zrcadlově s podobným systémem v Transvaalu byly zavedeny různorodé daně s cílem dostat Afričany do práce pro bělošské zaměstnavatele. Daň z hlavy pro všechny muže a ženy nad určitý věk a také daň z chýše pro všechny ženaté africké muže by vedla k tomu, že by Afričané museli pracovat několik měsíců ročně jako zaměstnanci, aby si mohli dovolit tyto poplatky uhradit.¹⁰⁷ Toto spolu se sesazením několika náčelníků bez soudu a plánem rozprodat 2,6 milionu akrů půdy v Zululandu výhradně bělochům, především na rozšíření planáží, vyvolávalo neklid v krajině, který se navíc prohloubil rozšířením onemocnění polních plodin.¹⁰⁸ To vyvolalo povstání pod vedením jednoho z menších náčelníků Bambathy poté, co Afričané v některých okresech přestali roku 1906 platit daně. Povstání se šířilo, došlo k zabití dvou výběřčích daní a guvernér vyhlásil stanné právo. Ze strachu z rozšíření rebelie procházely britské oddíly neposlušnými oblastmi, zapalovaly úrodu, rozháněly dobytek a používaly další zstrašovací metody. Povstalce v lesní oblasti Natalu nakonec mohly jednotky porazit až po povolání posil z Kapska a násilnosti si vyžádaly život více než 3000 Afričanů, 23 vojáků a asi šesti bělošských civilistů.¹⁰⁹ Tento incident vyvolal

¹⁰⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 207.

¹⁰⁵ Tamtéž, s 208.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ HULEC, *Jižní Afrika*, s 166.

¹⁰⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 208.

¹⁰⁹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 166.

negativní ohlasy v jižní Africe i Británii, vláda Natalu musela vyhlásit stanné právo, aby situaci zvládla a natalští ministři vlivem politické atmosféry rezignovali.¹¹⁰

V souvislosti s touto rebelií se objevily spekulace, že byla napojená na nějakou „etiopskou“ církev, ale toto podezření nebylo přímé a možná ani neexistovalo.¹¹¹ Proti opatřením natalské vlády existoval i politický domorodý odpor. Natalský domorodý kongres měl spojení s misijními stanicemi a zasazoval se proti nucené práci, daním uvaleným na Afričany a byl schopen dostat asi sto lidí na demonstrace s cílem zatlačit na natalskou vládu v otázce politické reprezentace a domorodého vzdělávání. Podobná organizace, Asociace domorodé bdělosti Kolonie Oranžské řeky, která naproti svému názvu měla ve svém vedení domorodé zastoupení ze všech čtyř kolonií a jednoho barevného zástupce, se pak zasazovala za vzdělávání, místní samosprávu a majetková práva ve městech. Organizace byla přímo napojena na Africkou metodistickou episkopální církev¹¹² a zaměřovala se na práva černých obyvatel měst, protestovala proti regulacím práce a pasovým zákonům a roku 1907 poslala petici králi za volební právo. Podobnou žádost poslala roku 1905 britské vládě také Sjednocená domorodá politická asociace Transvaalské kolonie, která se tam zformovala podobně jako dříve zmíněné asociace v jiných částech jižní Afriky.

Roku 1902 se také zformovala Africká politická organizace,¹¹³ která reprezentovala zájmy barevných a zároveň se snažila nezastiňovat zájmy domorodců. A.P.O. byla rozdělena v otázce podpory Pokrokové strany (Jameson) nebo Jihoafrické strany, napojené na Bond. Roku 1905 protestovala proti kapskému zákonu o školních radách, který nařizoval povinnou školní docházku bílým, ale už ne barevným dětem a roku 1907 rovněž poslala delegaci do Londýna žádat o rovná práva v nové ústavě Transvaalu.¹¹⁴

V roce 1906 byl v koloniích Natalu a Transvaalu přijat zákon o registraci indického obyvatelstva. Indové do Natalu přicházeli jako dělníci najatí na práci na plantáže a někteří poté v jižní Africe zůstávali. Tento zákon, který byl podobný zákonu o pasech pro domorodce ve městech, vyžadoval snímání otisků prstů na policejních stanicích a později k němu přibyla povinnost platit daň tři libry ročně. Tato omezení neměla přimět Indy pracovat tak jako tomu bylo s opatřeními proti domorodcům, ale

¹¹⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 208.

¹¹¹ Tamtéž, s 210.

¹¹² „African Methodist Episcopal Church“

¹¹³ Později přejmenovaná na Africkou organizaci lidu, African People's organisation. Zkratka A.P.O. se tím nezměnila.

¹¹⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 210.

k odchodu ze země. Proti těmto krokům zorganizoval Móhandás Karamčand Gándhí akce nenásilného odporu: Indové odmítali poskytovat otisky prstů, nežádali o vydání dokumentů a občas pálili ty již vydané. Někteří se poté nechávali zatknout a odsoudit do vězení. To se stalo i Gándhímu, ale nakonec byl po vyjednávání s ministerským předsedou Smutsem propuštěn. Ani po dvou letech protestů se však nepodařilo Indům diskriminační zákony odstranit, získali však mediální pozornost a poukázali na diskriminaci panující v koloniích pod britskou správou.¹¹⁵

3.5. Cesta k Unii

Poté, co jeho snaha zajistit britskou dominanci na sever od řeky Vaal z mnoha dříve popsaných důvodů selhala, navrhl na jaře 1904 Milner ministru kolonií Lytteltonovi výměnu jmneovaných členů Transvaalské legislativní rady za volené zástupce.¹¹⁶ Takzvaná „Lytteltonova ústava“, která upravovala volební systém, metodu volby a majtkový census v možné budoucí samosprávné kolonii, vyvolala rozruch. Het Volk svolal kongres s cílem hlasovat o možném bojkotu ústavy, protože by z volebního práva vyřadila mnoho mladých Afrikánců. Transvaalské sdružení pro odpovědnou vládu také uzavřelo s Het Volk dohodu o podpoře, což posílilo vyjednávací pozici strany. Jednání o participaci Het Volk bylo nakonec pozdrženo ve prospěch přijetí usnesení, která apelovala na vedení strany, aby vyžadovalo po Britech dodatky, které by uspokojily představu o samosprávě.¹¹⁷ Celá záležitost participace či bojkotu nové ústavy se pro Het Volk nakonec vyřešila pádem britské vlády v prosinci 1905.

Nový kabinet usoudil, že jen plně odpovědná vláda uspokojí obyvatele a uklidní napětí v oblasti, která byla, jak pronesl tehdejší státní podsekretář pro kolonie Churchill: „*válkou rozervaná země stále do ruda žhnoucí rasovou nenávisť*“.¹¹⁸ Toto bylo přesně to, co požadoval Het Volk. Vůdce strany Smuts v té době cestoval do Londýna, kde promlouval s liberálními politiky, na které v mnoha případech udělal dobrý dojem, a předložil Colonial Office memorandum, ve kterém požadoval právě odpovědnou vládu v kolonii, ale i ostře napadl návrh Lytteltonovy ústavy jako prosté přesunutí vlády nad Transvaalem z rukou britských úředníků k důlním podnikatelům. Rozhodnutí o udělení

¹¹⁵ HULEC, *Jižní Afrika*, s 167.

¹¹⁶ DAVENPORT, *South Africa*, s 216.

¹¹⁷ GARSON, „*Het Volk*“, s 110.

¹¹⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 217.

plné samosprávy bylo ohlášeno v únoru 1906. Bývalý guvernér Ceylonu sir Joseph West Ridgeway byl vyslán v čele komise na místo, aby vytvořil doporučení pro vládu a také s tajnou instrukcí získat mezi místními politickými stranami konsensus na nové ústavě.¹¹⁹

V Pretorii si komise vyslechla vůdce Het Volk a byla příjemě překvapena jejich umírněností. Volk se zde shodoval s předchozí Smutsovou linií kritiky přílišného vlivu a možného mocenského monopolu Důlní komory. Sdružení pro odpovědnou vládu a zástupci pracujících v podstatě zopakovali obavy z dominance Důlní komory v nové samosprávě. Pokroková strana naopak byla sama rozdělená, několikrát změnila svoje postoje ohledně vytváření okrsků, varovala před dominancí Afrikánců v nové samosprávě, ale její pozice, spíše její přednes než obsah, na komisi příliš nezapůsobil. Výsledkem byl kompromisní návrh rozdělení křesel v místním parlamentu, který zajistil „britskou většinu, ale ne těžařskou většinu“.¹²⁰ Pokroková strana se v poslední chvíli vzepjala k požadavku na přidělení dalšího křesla pro Rand (oblast těžební aktivity s velkým počtem britských přistěhovalců) do kompromisního návrhu, se kterým sami přišli, ale tento požadavek splněn nebyl.¹²¹ Vznikla tak kolonie s dvoukomorovým parlamentem, holandštinou a angličtinou jako oficiálními jazyky a s volebním právem pro všechny bělochy. Zajištění alespoň základních práv pro domorodce v klimatu po nepokojích v Natalu by bylo velmi obtížné a snaha je vyjednat by byla zbytečná, pokud by v nové kolonii neexistovala dostatečná skupina voličů a politiků ochotných je bránit.¹²²

Ještě před volbami se Sdružení pro odpovědnou vládu rozpustilo, neboť odpovědná vláda byla dosažena a tak nemělo důvod další existence. Z toho vyplývala možnost Het Volk ignorovat dohodu z roku 1905 o vzájemé podpoře v určitých okrscích. Jako nástupce Sdružení pro odpovědnou vládu vzniklo Národní sdružení a Het Volk s ním, a ještě Komisi pro reprezentaci práce, vyjednal novou neformální dohodu o vzájemné podpoře v některých okrscích s cílem nerozbít síly sjednocené proti Pokrokové straně. Ve volební kampani existovala dvě hlavní témata: dříve zmínění Číňané a protistrana. Pokroková strana neviděla v Číňanech problém, pokud po konci smluv odejdou, Volk chtěl ukončit jejich najímání, ale ponechat stávající smlouvy v platnosti až do konce. Volk poté líčil pokrokovou stranu jako stranu těžařských

¹¹⁹ GARSON, „*Het Volk*“, s 110.

¹²⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 219.

¹²¹ GARSON, „*Het Volk*“, s 112.

¹²² DAVENPORT, *South Africa*, s 220.

kapitalistů, proti kterým se musí Afrikánci a umírnění Britové spojit, zatímco Pokroková strana líčila Volk jako stranu zpátečníků, co se chce vrátit do časů republiky ve vzdělání a i obsazením úřadů, zanedbat spojení s britskou říší a ekonomické zájmy kolonie.¹²³ Volby roku 1907 pak přinesly 37 křesel Volku, 21 Pokrokové straně, 6 Národnímu združení, 3 Labouristům a 2 nezávislým kandidátům. Tento výsledek ukázal, že snaha zajistit spravedlivou reprezentaci a zároveň dominanci Britů selhala a přinesla Transvaalu pravý opak.¹²⁴

Kolonie Oranžské řeky, menší ze dvou afrikánských států, obdržela samosprávu 5. června 1907. Původní plán komise West Ridgewaye, který spočíval v obnovení republikánské ústavy s pozicí guvernéra namísto prezidenta se setkal se značným odporem místních Afrikánců, neboť předával značné pravomoce, původně patřící prezidentovi, mimo možnost místní politické kontroly. Proto nakonec byl přijat dokument podobný více transvaalské ústavě než republikánské ústavě. Volby roku 1908 zde zaznamenaly potvrzení afrikánské dominance, protože strana Afrikánců Orangia Unie, založená na podobném principu jako Het Volk více na severu, získala 30 křesel oproti 8, které dokázala vybojovat Ústavní strana sira Johna George Fräsera.¹²⁵

Sjednocení železnic a cel v jižní Africe byl Milnerův projekt, který měl zajistit prosperitu a ekonomicky utužit celek čtyř kolonií.¹²⁶ Tento projekt však právě v době před vytvořením Jihoafrické Unie selhal. Transvaal nabýval v této době na ekonomickém významu a zároveň získal samosprávu. Transvaal měl možnost vyvíjet poměrně autonomní ekonomickou orientaci. Mohl se tak vyhnout nutnosti obchodovat se světovým trhem jižní cestou přes Kapsko a orientovat se na východní cestu přes Mozambik, jak to činil v letech republiky. Toto dávalo portugalské kolonii velký vliv na ekonomiku Randu, neboť ovládala pohyb materiálu a dělníků pro důlní průmysl. Proto došlo k expanzi železnic, která nyní spojovala Oranžsko s Transvaalem a Transvaal s Natalem. To ještě vystupňovalo požadavky obyvatel Transvaalu, aby jejich samospráva ochránila tamní výrobce před dovozem zemědělských a plantážních plodin z Kapska a Natalu. V Oranžsku měli navíc podobný požadavek vzhledem k dovozu z Transvaalu. Roku 1907 podala transvaalská vláda oznámení o svém plánu vystoupit z celní unie.¹²⁷ Ekonomické rozpory byly ve stávající politické konstelaci neřešitelné.

¹²³ GARSON, „*Het Volk*“, s 115.

¹²⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 219.

¹²⁵ Tamtéž, s. 220.

¹²⁶ HULEC, *Jižní Afrika*, s 168.

¹²⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 220.

Byly svolány dva kongresy (1905, 1906) které posloužily k pozdržení potenciální ekonomické katastrofy do doby než se připraví vhodné řešení. Na další konferenci v Pretorii roku 1908 se řešení ekonomických sporů opět nenašlo, ale byl přijat Smutsův návrh na politické řešení ekonomických problémů svoláním Národního kongresu.¹²⁸

Národní Kongres a vytvoření Unie rychle zastínil vnitropolitická témata všech kolonií. Podařilo se mu rychle vyjednat vytvoření Centrální správy přístavů a železnic, která poté převzala a provozovala všechny železnice a provozovala je systémem státního kapitalismu. V té době se také podařilo dojednat Transvaalu dohodu s Portugalci: Kapsku případně patnáct procent provozu z Transvaalu, Durbanu v Natalu třicet a zbytek, tedy většina, případně přístavu Lorenzo Marques.¹²⁹ Od roku 1908 se v Transvaalu aktivovalo hnutí „malého Transvaalu“, které odmítalo Unii a dožadovalo se protekcionistických řešení ekonomických sporů. Botha popsal jejich aktivity v telegramu Selbornovi takto: „*Hollanděři, Krugerovci a velká část Predikantů*¹³⁰ *byla zapojena v zoufalých intrikách proti jemu a jeho politice usmíření a unie*“.¹³¹ Botha také považoval snížení stavů britské posádky v Transvaalu za velkou politickou chybu v kritické situaci.

Het Volk stál za Bothou téměř jednomyslně a přijal rezoluci o „užší unii“, kterou měli zástupci Transvaalu na kongresu vytvořit.¹³² Podobnou rezoluci, předloženou v duchu spolupráce Jamesonem a F. S. Malanem, přijal roku 1907 kapský parlament. Bond odsouhlasil ve svých revidovaných požadavcích z roku 1903 podobný cíl. Všechny tyto rezoluce a usnesení požadovaly federativní uspořádání nového státu. Od Milnera, přes Bothu až po Bond se všichni, kdo požadovali Unii, shodovali na tom, že specifická kulturní, ekonomická a politická situace vyžaduje vytvoření federace a vznik jednotného státu je nemožný. Prvotní iniciativu ve sjednocovacím úsilí měli Milnerovi následovníci, ale tato pozice jim nevydržela dlouho, neboť Afrikánci dosáhli svého požadavku na samosprávu, kterou hned po prvních volbách převzaly do svých rukou umírněné afrikánské strany. Ze schylující se patové situace dostaly jižní Afriku až volby v Kapsku roku 1908, ve kterých díky umírněné trajektorii zvítězila Jihoafrická strana.¹³³

¹²⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 221.

¹²⁹ Tamtéž, s 221.

¹³⁰ „Hollanders, Krugerites and a large section of Predikants“, Hollandery jsou míněni více nacionálně zaměřeni a konzervativnější Afrikánci, Krugerovci referují k podporovatelům v té době nedávno zemřelého prezidenta Krugera, kteří ještě nepřijali Bothu za svého předáka a Predikanti jsou jedna z méně umírněných afrikánských skupin.

¹³¹ GARSON, „*Het Volk*“, s 117.

¹³² Tamtéž.

¹³³ HULEC, *Jižní Afrika*, s 168.

To přesunulo iniciativu z rukou Milnerových následníků do rukou afrikánských stran a hnutí. To také ovlivnilo představy o podobě nového státu. Afrikánští předáci se shodovali, že jednotný stát bude pro ně výhodnější než federace, a stoupenci Milnerovi koncepce se pod jejich vlivem také začali posouvat tímto směrem. Federalismus měl stále své silné zastánce, ti se ovšem kongresu neúčastnili s výjimkou natalské delegace, která požadovala decentralizovanou ústavu a i navrhla federální ústavu. Natalští delegáti ovšem neměli ani vyjednávací a přesvědčovací schopnosti, ani sílu a pozici, ze které by je mohli využít. Kongres vedli Smuts a Merriman centralistickým směrem. Oba byli stoupenci britského konstitucionalismu a zatímco Merriman považoval centralizaci za způsob, jak se omezit náklady na správu, Smuts vnímal centralizaci jako způsob, jak omezit rozkolísanost nového státu. Argumenty poskytla americká občanská válka a kanadské soupeření mezi jednotlivými státy federace.¹³⁴ Bylo také nezbytné brát ohled na fakt, že Evropané představují zhruba 20 % populace jižní Afriky a musí se zařadit podle toho. To byl jeden z důvodů, proč byl odmítnut koncept federace a další náležitosti, které by z něj plynuly. Malan a Smuts odmítli federaci a nejvyšší soud, jaký existoval v USA, protože by to podle nich ohrozilo postavení státu ve vztahu k domorodcům, kteří by neměli nikoho ke komu by mohli vzhlížet jako na nejvyšší autoritu, což by ohrozilo stabilitu země.¹³⁵ Nikdo z Afričanů, Asiatů nebo barevných neměl konec konců na kongresu svého zástupce. Ti svolali ke konci kongresu v Bloemfonteinu svůj vlastní kongres ve stejném městě a poslali petici na kongres, ve které požadovali reprezentaci. Tento pokus nevedl v oficiální rovině nikam, ale organizačně položil základní kámen Jihoafrickému domorodému kongresu, který vznikl roku 1912.¹³⁶ Opoziční strany Evropanů byly zato na národním kongresu zastoupeny téměř stejně jako strany vládní, ovšem jejich spolupráce neprobíhala tak dobře jako ta stran koaličních. Jižní Rhodésie, kolonie bez samosprávy, měla na národním kongresu své pozorovatele, ale zájem rhodéských osadníků na vstup do Unie byl marginální.¹³⁷

Merriman, Smuts, Henry de Villiers, Stey a Brand před Kongresem vzájemně konzultovali Bothův unitární návrh, a po upravení a odstranění možných chyb a nedostatků ho Merriman předložil na kongresu. Opoziční strany a natalští delegáti byli tak zaskočení koordinovaností a přípravou vládních stran, že se ani nezmohli na širší

¹³⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 222.

¹³⁵ CHANOCK, M., *The Making of South African Legal Culture 1902-1936: Fear favour and Prejudice*, New York/Melbourne/Madrid 2001, s 37.

¹³⁶ HULEC, *Jižní Afrika*, s 169.

¹³⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 222.

protinávrh, krom návrhu dodatku o posílení pravomocí „států“, který byl rychle odmítnut. Vznikl tak Jihoafrický stát s centrálním parlamentem, který mohl kdykoliv změnit pravomoci provinčních rad a popřípadě tyto i zrušit a s provinčními výkonnými radami pod pravomocemi generálního guvernéra nikoliv místních premiérů. Unitární stát měl pružnou psanou ústavu inspirovanou britským právem, která vkládala svrchovanost, takovou, jaká byla předána kolonii Británií, do rukou parlamentu. Mohla být měněna jednoduchou většinou v parlamentu s výjimkou sekce bránící práva barevných volit v Kapsku a rovnoprávného postavení holandštiny a angličtiny, na ty by byla potřeba dvou třetin. Jen běloši měli pasivní volební právo, s výjimkou Kapské provinční rady, a aktivní volební právo mělo být řešeno v každé provincii tak jako doposud. Křesla v novém parlamentu byla počítána podle dospělých bílých mužů, aby se předešlo zvýhodnění Natalu s velkou populací domorodců a proporční reprezentace okrsků byla odmítnuta na nátlak Bondu, který se obával, že by ztratil svoje pozice v Kapsku. Jihoafrický národní kongres tak zvládl téměř za rok to, co v Austrálii trvalo deset let a v Kanadě tři roky.¹³⁸ Řada kompromisů ovšem spíše znamenala odsunutí záležitostí do budoucna než jejich vyřešení, tak jako například problém hlavního města, které bylo de facto rozděleno mezi Kapské Město s parlamentem, Pretorii s administrativou a Bloemfontaine se soudnictvím, a to s cílem nedotknout se prestiže nějaké provincie, s výjimkou Natalu, je exemplárním příkladem tohoto postupu. Celou Unii také zatěžovalo do budoucna vědomí transvaalských představitelů, že si mohli díky své ekonomické pozici se dovolit projektu neúčastnit, a proto mohli a nebáli se tlačit celou unii směrem, který vyhovoval jejich zájmům.¹³⁹

4. Jihoafrická Unie

4.1. Změny v Unii

Jihoafrická unie byla vyhlášena 31. března 1910, Luis Botha byl ihned jmenován premiérem nového politického útvaru, jeho vláda byla pečlivě sestavena z rovného počtu Britů a Afrikánců a s ohledem na zastoupení všech provincií. Byl to signál

¹³⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 222.

¹³⁹ Tamtéž, s 228.

pokračující politiky usmíření a politické spolupráce, která byla kurzem jihoafrické politické reprezentace již od války. Dle toho také probíhala volební kampaň do voleb vyhlášených na září 1910. Jak Jihoafrická strana tak Unionistická strana se zaměřily na témata jako formování jednoho bílého jihoafrického národa, ekonomický rozvoj, systém imperiálních preferencí, pragmatickou politiku ve vztahu k domorodcům. Obě strany také v duchu míru mezi etniky nezaujímaly k tématům nějak vyhraněné postoje.¹⁴⁰ Jihoafrická strana ve volbách zvítězila. Získala převahu 13 křesel, což znamenalo potvrzení statu quo a momentální triumf zastánců nového politického uspořádání.¹⁴¹ Již tehdy se ale začaly projevovat nacionalistické tendence v řadách následovníků Luise Bothy. V domovském Transvaalu získala jeho strana o osm procent křesel méně než při volbách v roce 1907. Botha a Smuts z tohoto vinili svého vládního kolegu Hertzoga, a tvrdili, že právě jeho kulturní nacionalismus způsobil odliv anglicky hovořících voličů. Ve snaze přilákat zpět ztracené voliče tak znovu apelovali na usmíření mezi bílými Jihoafričany bez ohledu na jazyk.¹⁴² Herzogovy myšlenky na část voličstva nepochybně působily a to jak pozitivně tak negativně, ke špatnému výsledku ale také mohly přispět zmatky související s přechodem na volební systém Unie.¹⁴³

V roce 1911 byl přijat zákon o regulaci domorodé práce,¹⁴⁴ znamenající rozšíření transvaalského přístupu k domorodým dělníkům na celý prostor Unie. Pracovní smlouvy Afričanů v důlním průmyslu byly tímto zařazeny pod zákon o pánech a služebných. Díky tomu byla stávková činnost domorodých zaměstnanců ilegalizována a kriminalizována, na rozdíl od bílých dělníků, na které se vztahovaly pouze občanskoprávní, nikoliv trestněprávní, postihy. Také všichni Afričané pracující v dolech byli nově subjekty zákona o pasech. To mělo vést k omezení „dezerce“. Afričané se už zkrátka nemohli pohybovat tak, jak by chtěli, ale museli se zdržovat v oblastech, kde byli dle jejich pasů zaměstnáni.¹⁴⁵

Téhož roku byla svolána imperiální konference, na které právě Botha reprezentoval novou Jihoafrickou Unii. Vůdcem odpůrců plánu na vytvoření Imperiální rady obrany byl právě Botha. Tento plán, který by vytvořil orgán, ve kterém by spojené království a dominia koordinovala zahraniční a obrannou politiku, nakonec pro široký nesouhlas neprošel a byl zachován dosavadní stav vztahu dominií a Británie. V rámci

¹⁴⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 231.

¹⁴¹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 172.

¹⁴² GARSON, „*Het Volk*“, s 132.

¹⁴³ *Ibid*, s 128.

¹⁴⁴ Native Labour Regulation Act.

¹⁴⁵ FEINSTEIN, *An economic history of South Africa*, s 64.

tohoto stavu byla Jihoafrická Unie podřízená britskému králi a britské vládě v otázce obrany a mezinárodních vztahů. Zákon o obraně Unie z roku 1912 vytvářel základ pro vytvoření autonomního obranného sboru Unie, který mohl operovat kdekoliv na jihu Afriky, v Unii či mimo ni.¹⁴⁶

4.2. Proměny bělošských politických hnutí

V roce 1912 došlo k první vážnější vládní krizi. Hertzog byl pro své postoje, a do určité míry také díky volebním výsledkům, již od začátku svého působení ve vládě, považován některými kolegy za slabinu ve vlastních řadách, ale nejednalo se o politika, který by nebyl kompromisní nebo neochotný moderovat svoje postoje. To se projevilo téhož roku v otázce vzdělání. Komise sestavená pro prozkoumání vzdělávacích systémů v provinciích zjistila, že jen v Oranžském svobodném státě vzdělávací systém nediskriminoval holandštinu. Komise ovšem doporučila určitou možnost volby rodičů v otázce jazyka a Herzog tak její správu spolupodepsal pro udržení jednoty vlády, i když se s jejími závěry neztotožňoval a posléze odmítal Bothovy pokusy ho s výsledky spojovat.¹⁴⁷ Klíčovou otázkou vládní krize se ukázala otázka imperiálního spojení a zahraničněpolitické orientace nového státu. Tato krize začala nejprve na jaře 1912 sporem mezi ministrem financí a ministrem drah a přístavů v otázce koordinace rozpočtu, která vedla k rezignaci ministra financí. Celá záležitost by tak jistě skončila, ale Hertzog se ke konci roku 1912 odhodlal k sérii projevů, kde opakoval klíčovou tezi: trval na tom, že jihoafrické zájmy mají být prioritou před britskou zahraniční politikou. Nedožadoval se přerušení imperiálního napojení jižní Afriky, ale označil bývalého člena Bondu a vůdce Unionistické strany, v té době navrhujiícího jihoafrické příspěvky do britského námořnictva, za „cizího zlatokopa“ a to navíc před začátkem kampaně mezi anglicky mluvícími obyvateli. To bylo politicky nepřijatelné pro hlavní proud afrikánské politické elity. Imperiální napojení jižní Afriky bylo klíčovým bodem v politice usmíření již od války a ztráta části anglicky hovořících představovala politický problém, neboť právě britští investoři ovládali jihoafrický průmysl, ve kterém byli zaměstnáni převážně jihoafričtí Britové. Po těchto projevech rezignoval ministr veřejných prací George Leuchars a Botha chtěl totéž po Herzogovi, který ale odmítl.¹⁴⁸ Nastalá situace nutila Bothu, aby sám rezignoval. Učinil tak v druhé polovině roku 1912

¹⁴⁶ DAVENPORT, *South Africa*, s 232.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž, s 233.

a po pověření, aby sestavil novou vládu, ji již sestavil bez Hertzoga a Leucherase. Hertzog se tímto definitivně rozešel s Jihoafrickou stranou. Kromě něj ji opustil také generál de Wet a několik dalších členů parlamentu, kteří začátkem ledna 1914 založili novou politickou stranu: Národní stranu.¹⁴⁹ Její program byl zaměřený na problém kulturního nacionalismu, požadoval dvojjazyčné vzdělávání a státní správu a kladl si za cíl jihoafrickou soběstačnost.

Národní strana se stavěla proti vstupu Unie do první světové války a podílu na vojenských operacích, včetně zákroku vojska Unie v německé jihozápadní Africe, dnešní Namibii, sousedící s Unii. Nutnost získat podporu pro válečné úsilí vedla vládní Jihoafrickou stranu ke hledání podpory od Unionistické strany. Tímto spojením se stranou, která byla vnímána značnou částí veřejnosti jako politické křídlo důlních magnátů, se znovu staly aktuální antikapitalistické nálady mezi mnoha Afrikánci.¹⁵⁰ Vstup do války pomohl Unii získat mezinárodní prestiž a uznání Velké Británie, ale na domácí politické scéně vrhl světlo na řadu rozporů. Labouristická strana se ohledně vstupu do války rozdělila na dva tábory, více afrikánsky ladění politici vstup odmítali a naopak britsky orientovaní politici považovali podporu „mateřské“ země za nutnost.¹⁵¹ Botha byl navíc informován, že pokud nedojde k unijnímu zákroku proti německým silám v Namibii, budou na bojiště povolány jednotky z jiných částí britské říše, což by znamenalo komplikace v případě, pokud by se unijní vláda rozhodla, že chce po válce německou jihozápadní Afriku anektovat. Opozice vůči válce nebyla jen mezi členy Národní strany, neboť čtyři členové Smutsovy vlády nesouhlasili se vstupem do války a někteří vojenští velitelé, veteráni Búrské války, zvažovali možnost využít oslabení Británie k obnově republikánského zřízení na jihu Afriky. Pro důvodné pochybnosti o loajalitu vojáků a jejich velitelů bylo rozhodnuto, že jakýchkoliv vojenských akcí se budou účastnit pouze dobrovolníci. Došlo i k několika shromážděním na podporu republikánského zřízení.

Situace nabírala rychle na setrvačnosti, ale paradoxně se na několik dní uklidnila poté, co byl 15. září 1914 zastřelen generál Jacobus Herculaas „Koos“ de la Rey. Ten toho dne cestoval do Potchefstroomu, ale na silničním zátarasu zřízeném pro boj s místním gangem nezastavil, a tak došlo ke střelbě, při níž byl zabit, dle oficiálního vyšetřování nedopatřením. To pochopitelně zbrzdilo organizaci možné vzpoury na

¹⁴⁹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 172.

¹⁵⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 233.

¹⁵¹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 175.

nějakou dobu, jenže 9. října byl afrikánský důstojník Maine Maritz vmanévrován Smutsem do pozice, ve které musel přiznat, že plánoval vzpouru, učinil tak a uprchl k německé posádce do Namibie. Díky tomuto kroku zbylí republikánští sympatizanti v armádě neměli na vybranou, a tak se vzbouřili i generálové Christian Beyers a Cristiaan de Wet. De Wet byl poražen v bitvě v Údolí hub, která ukázala zastaralost taktik převzatých z Búrské války v moderní době, Beyers zahynul při pokusu o ústup přes řeku Vaal a Maritz uprchl do Angoly.¹⁵² Zbilí vzbouřenci byli pozatýkáni. Tresty byly vzhledem k vážnosti prohřešků, kterých se nacionalističtí generálové dopustili, velmi mírné. Velitelé dostali za svou zradu každý sedm let vězení. Ve vězení ovšem strávil každý jen dva roky a poté byli propuštěni na svobodu.¹⁵³ Jen Jopie Fornie byl popraven, protože střílel na vládní síly pod vlajkou příměří. Dr. Daniel Francois Malan se pokusil hovořit se Smutsem, aby zasáhl ve prospěch Fornieho, ale zmírnění trestu se mu dosáhnout nepodařilo. Tato vzpoura nemohla přímo vojensky narušit průběh války nebo britskou kontrolu v jižní Africe, Smuts dokonce odmítl nabídku posíl z Nového Zélandu a Austrálie¹⁵⁴ a pro zmírnění etnického napětí použil pro boj se vzbouřenci výhradně věrné afrikánské jednotky.¹⁵⁵ I přes rychlou vojenskou porážku však afrikánská rebelie pomohla vytvořit další mučedníky pro nacionalistický narativ: Fourier hrdinně čelil svým popravčím zpívající zbožné písně, Beyers svou obětí sjednotil Oranžsko a Transvaal, neboť utonul v řece, která je rozdělovala a de la Rey byl obětí zrady a vraždy. Nacionalisté se navíc po porážce vojenské opozice politicky sjednotili za Hertzogem, který v parlamentu odvrátil obvinění ze zrady svojí strany a ve volbách roku 1915 získali nacionalisté téměř všechna křesla v Oranžsku a zaznamenali dobré výsledky i v dalších částech Unie.¹⁵⁶

Ani plánované zisky z první světové války se nakonec nedostavily. Generálu Smutsovi se sice dostaly vysoké vojenské a politické pocty od britské vlády a od spojenců ve Versailles, ale mocenské aspirace Unie v jižní Africe zůstaly nenaplněny. Systém mandátů neumožňoval přímou anexi kolonií poražených států a tak Německá jihozápadní Afrika pouze připadla Unii do mandátní správy na dobu neurčitou. Ambiciózní plán: získat od Německa Tanganiku a tu pak vyměnit s Portugalskem za jižní část Mozambiku, také neuspěl. Ani jednání s Británií a dalšími na Británii

¹⁵² DAVENPORT, *South Africa*, s 246.

¹⁵³ HULEC, *Jižní Afrika*, s 172.

¹⁵⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 246.

¹⁵⁵ HULEC, *Jižní Afrika*, s 175.

¹⁵⁶ DAVENPORT, *South Africa*, s 247.

orientovanými politickými entitami na jihu Afriky nedopadla dobře. Bělošští osadníci Jižní Rhodésie zvolili v plebiscitu autonomii před vstupem do Unie a jednání s Britskou jihoafrickou společností ohledně menších území v jejím vlastnictví také neuspěla. Okolo roku 1923 tak definitivně selhal plán zajistit britskou a Británii nakloněnou politickou převahu v Unii včleněním dalších teritorií a jediné, co Unie z války získala bylo opatrovnictví nad rozsáhlým ale ekonomicky marginálním územím Namibie.¹⁵⁷

Vzhledem ke ztrátě podpory Unionistické strany a její spolupráci s Jihoafrickou stranou ve válečných letech se začaly objevovat myšlenky na vytvoření volební koalice. Zastánci této myšlenky byli především unionisté, zatímco Jihoafrická strana toto odmítala, neboť byla ohrožena ze dvou stran. Na jedné straně stáli Hertzogovi nacionalisté a touha je přivést zpět do strany, a na druhé straně stáli labouristé, kteří by mohli zlákat afrikánské pracující, pokud by se Jihoafrická strana příliš zdiskreditovala spojenectvím se stranou vnímanou jako strana britských finančníků a podnikatelů. V roce 1919 proto byly myšlenky na spojení jen diskrétně projevovaným přáním některých politiků. Nacionalisté se v té době rozhodli nedržet zpátky a rozhodli, že republikanismus byl nyní politicky přijatelným tématem. Volby roku 1920 situaci změnil. Nacionalisté získali 44 křesel a stali se nejsilnější stranou, Jihoafrická strana se propadla na 41 křesel, unionisté na 25 a labouristé posílili na 21 křesel oproti předchozím čtyřem. Botha se rozhodl vyjednávat s nacionalisty, ale tato jednání nevedla nikam, neboť v otázce imperiálního spojení nebylo možné najít kompromis. Botha proto vsadil na politické podrobení propadajících se unionistů. Svolal speciální kongres Jihoafrické strany, na kterém bylo přijato rozhodnutí apelující směrem k unionistům. Spojení s Británií bylo uznáno jako prioritní pro zájmy Unie, bylo odmítnuto i latentní republikánství a potvrzena rovnoprávnost dvou bělošských jazyků a nutnost Britů a Afrikánců spolupracovat. Unionisté zareagovali na toto gesto příznivě, a kombinace pozitivních kroků s obavou před nacionalistickým převzetím vlády je dovedla k rozpuštění své strany a vstupu do Jihoafrické strany. Smuts mohl veřejně proklamovat politický triumf a fakt, že unionisté vstoupili do jeho strany jako de facto poražení bez možnosti vyjednávat, znamenal vymezení politické arény jako domény Afrikánců, to jest těch, kteří jsou ochotní spolupracovat s Brity a těch, kteří jsou ochotni jim odporovat. Smuts dokonce osobně sdělil Hofmeyrovi, že „rozpuštění strany Rhodese a

¹⁵⁷ HULEC, *Jižní Afrika*, s 176.

Jamesona je jedno z vůbec největších vítězství na cestě k jihoafričanství.“.¹⁵⁸ Po tomto mohly roku 1921 proběhnout volby, ve kterých Jihoafrická strana drtivě zvítězila se 79 křesly, zatímco Labour spadl na 9 křesel, ale nacionalisté opět posílili na 45 křesel. Jihoafrická strana tak mohla sestavit jednobarevnou vládu a jako kompenzaci za politický ústup byli prominentní unionisté odměněni posty ve vládě.¹⁵⁹

4.3. Postavení domorodců v Unii

I přes rozdílné politické cíle a postoje se v raném období Unie všechny významné bělošské politické strany shodovaly na svém postoji k domorodému obyvatelstvu. Jejich program vycházel zejména z nálezů Lagdenovy komise, to jest segregace. Segregace zabezpečovala pro obě hlavní politické strany, unionisty a jihoafričany, zachování tváře k jejich voličské základně a urychlovala ekonomický rozvoj zásobováním dolů a potencionálního průmyslu levnou pracovní silou, zatímco umožňovala uměle snižovat vyjednávací sílu dělnické třídy jejím rozdělením, z čehož těžili majitelé dolů, plantáží ale i bílí drobní řemeslníci. K zabezpečení pracovní síly pro průmysl přispíval i umělý nedostatek půdy pro černé obyvatele, který měl za cíl přinutit je pracovat v dolech nebo na farmách a plantážích. Závěry Lagdenovy komise dominovaly přístupem k domorodcům v prvních letech Unie, i přesto však existoval velký rozpor mezi přístupem v Kapsku a na severu od něj. Segregace měla velikou podporu mezi bílými voliči a v letech 1910 až 1924 se stala silně prosazovaným přístupem vlády.¹⁶⁰

V roce 1911 byla segregace zákonem rozšířena na místa, kde se předtím tolik neuplatňovala a rozšířena tam, kde již byla předtím zavedena podzákonnými normami nebo zvykem.¹⁶¹ Zákon o dolech a práci v nich také rozšířil takzvanou barevnou přehradu.¹⁶² Rasová diskriminace v zaměstnání byla běžnou praxí od začátku evropské přítomnosti v oblasti a do legislativy byla promítnuta už v 50. letech 19. století v afrických republikách. Ovšem až do expanze těžebního průmyslu ke konci 19. století nebylo třeba tuto diskriminaci legálně definovat a zaručit. V prvních letech boomu se však hranice mezi pozicemi rezervovanými pro bělochy vymezila de facto samovolně, protože mezi dělníky nebyli černoši vzdělaní nebo vyškolení natolik, aby

¹⁵⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 249

¹⁵⁹ DAVENPORT, *South Africa*, s 249

¹⁶⁰ Tamtéž, s 234.

¹⁶¹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 173.

¹⁶² „Colour Bar“.

mohli zastávat kvalifikovanější pozice. Formální vymezení některých pracovních pozic proběhlo až v 90. letech 19. století, kdy se bílí dělníci snažili zachovat své privilegované postavení i přesto, že nedostatek kvalifikovaných černochů pominul. Ministr pro doly, který zákonem z roku 1911 dostal kontrolní a regulační pravomoci ohledně důlní bezpečnosti, pak využil možnosti zavádět předpisy, převzal předchozí nařízení aplikovaná v Transvaalu a aplikoval je na celou Unii. V dalších odvětvích pak byla barevná přehrada zajištěna nařízeními a praxí, která zabraňovala Afričanům v získání potřebného vzdělání nebo povolení nezbytných pro vykonávání lépe placených pozic.¹⁶³ Kromě omezení zahrnutých do zákona o pánech a služebných bylo také v zákoně o obraně jasně definováno, že vojenská služba se zbraní v ruce se vztahuje pouze na bílé občany.¹⁶⁴

Mimo zaměstnání v podnicích byl důležitým ekonomickým faktorem problém půdy. Přestože tvořili asi 20 % populace, běloši vlastnili zhruba 90 % půdy, na které často pracovali domorodí dělníci. Jedním z kroků, který měl vést k zodpovězení „domorodé otázky“ byl *Native Land Act*, zákon o půdě domorodců, který lze považovat za legislativní potvrzení závěrů Lagdenovy komise. Klíčovým bodem zákona byl zákaz nákupu půdy domorodci v 93 % země. V zákoně také byla obsažena opatření proti squatingu, domorodému obsazování a využívání neobdělávané půdy podobně jako před příchodem Evropanů a v určitých bodech totožný se středověkými *Commons*, s cílem zabránit sdílenému zemědělství typickému pro místní obyvatele. Byly v něm také stanoveny hranice „naplánovaných oblastí“ pro domorodce, které zahrnovaly pozemky, jež byly v užívání domorodci v rámci různých systémů držby půdy v Transvaalu a Oranžsku nebo i v soukromém vlastnictví Afričanů v Kapsku a Natalu. V těchto oblastech byl obchod s půdou povolen jen pro Afričany. Do těchto rezervací spadalo asi 7 % půdy a vláda si byla vědoma nedostatečnosti tohoto vymezení, a proto byla vytvořena také komise pro domorodou půdu, takzvaná Beaumontova komise, která měla zjistit, jaké další oblasti lze potenciálně vyčlenit pro Afričany. Beaumontova komise vydala zprávu, obsahující její závěry a doporučení, kterou v roce 1916 doručila unijnímu parlamentu. Nad doporučeními a závěry komise proběhla v parlamentu debata, ale parlament nezavedl žádné změny a na místo toho Botha ustavil provinční komise pro půdu, které měly provést vyhodnocení této zprávy. Provinční komise pro půdu provedly vlastní šetření a roku 1918 byla opět v parlamentu debatována jejich

¹⁶³ FEINSTEIN, *An economic history of South Africa*, s 77.

¹⁶⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 234.

doporučení, a opět nebyl proveden žádný z kroků, které navrhovaly.¹⁶⁵ Velké množství expertů se shoduje, že cílem zákona o domorodé půdě byla segregace obyvatelstva, což lze doložit z podnětů, ze kterých vycházel, důsledky jeho zavedení a přesvědčení a argumentace zastánců tohoto zákona. Smuts k tomu roku 1913 prohlásil: „*Chci, abyste se rozvíjeli a šli vpřed po vlastní ose.*“ Jako pokračování zákona o domorodé půdě je pak popisován zákon o domorodé správě, který byl debatován roku 1917, při jeho prosazování se vláda odkazovala k principu segregace, obsaženému již v zákoně z roku 1913, na který nová legislativa navazovala¹⁶⁶ i přesto, že mezi podporovateli původního zákona o domorodé půdě se nacházeli politici, jejichž hlavní starostí a důvodem podpory zákona bylo omezení praxe sdíleného zemědělství. Zákon o domorodé administrativě nakonec neprošel z obavy, že by mohl být neústavní z důvodu možného narušení dodatku o právech barevných a domorodců v Kapsku, a musel být v upravené podobě přijat až v roce 1920.¹⁶⁷

Zákon o domorodé půdě však neplatil a ani nemohl platit univerzálně. V Kapsku existovalo ústavně zakotvené právo nebělochů volit, vázané na majetkový census, a proto by bylo vynucování zákona v této provincii technicky neústavní. A zákon především nemohl fungovat retroaktivně, což znamená, že místní orgány v Kapsku a Natalu musely pracovat se stavem, ve kterém bylo soukromé vlastnictví půdy Afričany již existující institucí. Kromě toho však zákon obsahoval možnost pro místní vlády udělovat výjimky, kdy mohli Afričané požádat místní vládu o povolení nákupu nebo pronájmu pozemku i mimo naplánovanou oblast. Tento proces obsahoval žádost, potenciálně i prověrku majetku žadatele, pohovor i návštěvu pozemku, ohodnocení spravedlivosti ceny pozemku, a možnosti nákupce dostat finančním závazkům v případě nákupu na hypotéku. I přes tato kritéria však v době mezi lety 1913 a 1936 došlo k nákupu přes 3200 farem nebo jejich částí Afričany.¹⁶⁸ Cílem této praxe bylo s pomocí místních orgánů a komisí pro domorodou půdu vytvořit kontinuální oblasti, ve kterých vlastnili půdu Afričané a jiné oblasti, kde ji vlastnili běloši a minimalizovat situaci, kdy Afričané a běloši byli sousedé nebo dokonce sdíleli části skupiny pozemků technicky náležející do jedné farmy. Z dat o nákupech pozemků lze také vyčíst, že nadpoloviční většina těchto povolení byla vydána v období po roce 1924 Hertzogovou

¹⁶⁵ FEINBERG, Harvey M., HORN, André, „*South African territorial segregation: new data on african farm purchases, 1913 - 1936*, in: *The Journal of African History*, 50, 1, 2009, s 42.

¹⁶⁶ FEINBERG, Harvey M., HORN, André, „*South African territorial segregation: new data on african farm purchases, 1913 - 1936*, in: *The Journal of African History*, 50, 1, 2009, s 46.

¹⁶⁷ DAVENPORT, *South Africa*, s 234.

¹⁶⁸ Tamtéž, s 48.

administrativou, což ovšem může souviset s konjunkturou druhé poloviny dvacátých let, která vedla k navýšení celkového počtu pozemkových transferů.¹⁶⁹ Paralelně s tím byla přísněji zaváděna opatření zacílená na segregaci ve městech. Zákon o městských oblastech domorodců zaváděl sérii nařízení s cílem vyklidit slumy, regulovat pohyb Afričanů ve městech a celkově kontrolovat jejich pohyb mimo vymezené oblasti a ekonomickou aktivitu, ovšem v této době ještě nebyla obsahem zákona opatření, která měla zastavit a nebo kontrolovat stěhování Afričanů do měst, která přišla později.¹⁷⁰

Reakce na postupy administrativy ve vztahu k domorodému obyvatelstvu na sebe nedaly dlouho čekat. Vrstva vzdělaných Afričanů vyvíjela politickou aktivitu již v období před vznikem Unie a jejím vrcholem bylo svolání kongresu zástupců paralelního s jednáním o vytvoření Unie. Africké domorodé shromáždění se od roku 1909 sešlo několikrát a neustávalo v činnosti. Mezi 8. a 12. lednem 1912 se pak v Bloemfonteinu konalo z podnětu zuluského právníka Pixleyho Ka Isaky Semeho shromáždění, na kterém byl oficiálně ustaven Jihoafrický domorodý národní kongres, do jehož čela byli zvoleni vrcholní zástupci africké inteligence ze všech oblastí Unie. Tato organizace však nebyla jedinou takto vzniklou, neboť oproti původnímu složení domorodého shromáždění nebyl zastoupen editor xhosských novin John Tengo Jabavu. Ten kongres odmítl jako opakování předchozího pokusu nanovo a založil vlastní organizaci, Jihoafrický kongres ras, napojený na Univerzální rasový kongres, a s autonomní politickou linií.

Segregace byla první politickou otázkou, ke které se domorodé organizace musely nějak postavit. Jabavu podpořil segregáční opatření a v novinách *Imwo* vyšlo pod jeho vedením několik článků, které popisovaly možné výhody nového vládního přístupu, zatímco Jihoafrický domorodý národní kongres byl v této otázce poněkud rozdělený. Tato situace dávala smysl v kontextu kampaně předních abolicionistických organizací a skupin na podporu Afričanů, na podporu *Bothy* a zákona o půdě v Británii i jižní Africe. Mezi předními liberálními mysliteli také převažoval názor, že segregaci je třeba dát šanci s cílem demonstrovat spravedlivost tohoto systému, který by podle nich umožnil všestranný rozvoj. Ve vedení Jihoafrického domorodého národního kongresu však existovala poměrně silná frakce, která nesouhlasila s možným schválením zákona, a tak byli vysláni zástupci s cílem přesvědčit generálního guvernéra o škodlivosti nových zákonů a také dvoučlenná delegace do britského parlamentu.

¹⁶⁹ FEINBERG, HORN, „*South African territorial segregation*“, s 50.

¹⁷⁰ DAVENPORT, *South Africa*, s 236.

Díky podpoře získané touto kampaní se podařilo s podporou bohatších sponzorů a odběratelů z řad veřejnosti zajistit vydání publikace „*Native life in South Africa*“, která tvrdě kritizovala vládní přístup k domorodé otázce a poukazovala na mnoho problémů, jimž musí Afričané čelit. I přes rozšíření povědomí o problémech plynoucích ze segregáčních a pozemkových opatření se však nepodařilo zvrátit další rozhodnutí parlamentu Unie a oba požadavky, jak ten centrální komise, tak ten místních komisí, na zvýšení plochy vyhrazené pro domorodce, byly v následujících letech zamítnuty a jediným způsobem, jak je obejít, nadále zůstávaly pouze výjimky udílené místními správními orgány. V roce 1913 organizovala ženská sekce Jihoafrického domorodého národního kongresu kampaň pasivní rezistence proti pasovým zákonům, a ve snaze inspirovat se Gándhím uspořádala demonstraci, na kterou přišly africké ženy bez pasů s cílem nechat se zatknout. Tato manifestace se ovšem zvrhla do násilí a nakonec byla rozehnána policií. Ve válečném období prožívali Afričané obecné zhoršení životní situace vlivem zvýšení cen základních potřeb, které v specifické situaci Unie a války nemohly být kompenzovány zvyšováním mezd nebo přidělovým systémem. I přes to vybízela většina afrických politických vůdců ke klidu a snažila se zabránit excesům, někteří dokonce sdíleli vizi, že na konci války se díky britskému vítězství polepší i Afričanům. Jihoafrický domorodý národní kongres prošel roku 1917 změnou vedení a poté se začal aktivněji podílet na kampani proti pasům na Randu a podpořil několik stávek. V roce 1919 také byla založena Bantuská Unie, která ovšem nikdy nedosáhla většího významu a zůstala malou politickou skupinou limitovanou na východní Kapsko.¹⁷¹

Gándhí se v průběhu příprav zákona o jižní Africe vydal do Londýna, aby tam spolu s africkými a barevnými zástupci protestoval proti tomu, že v novém státě neměly tyto skupiny zaručená politická práva, ovšem dále udržoval kontakty s vůdci indických komunit. Indové čelili obzvláště tvrdé třílibrové dani z hlavy, omezení přistěhovalectví a omezení pohybu mezi provinciemi. V roce 1911 se ve snaze zajistit Unii čas na přípravu vlastního řešení odhodlala ke kroku vláda britské Indie a zavedla moratorium na indické vystěhovalectví do jižní Afriky. Bothova vláda se pak pokusila nalézt řešení celkem třikrát mezi lety 1911 a 1913, ale žádné z nich, i když poslední návrh na úpravu zákonů o imigraci z Indie prošel, nepodařilo saturovat požadavky Indů na rovné zacházení a zároveň ubezpečit bílé politiky, že nehrozí scénář, při kterém by populace

¹⁷¹ DAVENPORT, *South Africa*, s 237.

Unie byla „zabahněna“¹⁷² Indy. Místní indiští předáci se při absenci Gándhího pokusili vyjednat kompromisní řešení s vládou, to ale ztroskotalo, když v roce 1912 Durbanská odvolací komise prohlásila, že Asiaté jsou nežádoucí z ekonomických a kulturních důvodů. Toto rozhodnutí poté podpořil i Botha, což logicky vyvolalo vlnu nevole u Indů v jižní Africe. Právě tato skutečnost byla začátkem poslední a nejúspěšnější Gándhího kampaně užitím jeho strategie nenásilného odporu, kterou vyvinul právě ze svých zkušeností v jižní Africe.

Kampaň byla vedena proti několika hlavním problémům Indů v Unii: daň z hlavy uvalená na Indy, vstup Indů do Kapska a Oranžského svobodného státu, značně stížené zákony z let 1906 a konce 19. století respektive, právo na soukromé vlastnictví a legální platnost manželství Indů v Unii. Sérií výroků soudů bylo postupně omezeno uznávání manželství Indů do té míry, že na jaře 1913 rozhodnutím kapských soudů stát akceptoval jako platné pouze křesťanské manželství Indů. Někteří Indové v rámci protestu překročili hranici do Kapska a nechali se zatknout dle zákona z roku 1906, další aktivisté pak mezi dělníky v Natalu zorganizovali cílené neplacení daně z hlavy ve výši tří liber u těch, co ji museli ze zákona platit a stávky mezi těmi, kteří byli z této povinnosti vyjmuti. Stávky se rozšířily mezi dělníky na cukrových plantážích, ale i v surovinové výrobě po celém Natalu. Sám Gándhí byl opakovaně zatčen a propuštěn na kauci, až byl nakonec zatčen definitivně a převezen do vězení v Bloemfonteinu. Tato akce získala mezinárodní pozornost a byla mediálně sledovaná. Vláda britské Indie oficiálně vyzvala vládu Jihoafrické Unie, aby problém vyřešila a Botha ustanovil komisi, která měla situaci Indů vyšetřit. Komisi předsedal soudce z Unie a slyšení svědků z řad Indů nebylo povoleno, proto byla jihoafrickými Indy ignorována. Smuts a Gándhí se nakonec 16. ledna 1914 sešli a za pomoci Sira Benjamina Robertsona, který vysvětloval unijní pozici před komisí, a misionáře v Indii Charlese Freerera Andrewse, přítele Gándhího, domluvili kompromisní řešení situace. Zákon o pomoci Indům, který byl přijat téhož roku, rušil daň z hlavy, nařídil uznání všech manželství provedených akreditovanými oddávajícími bez ohledu na náboženství a povolení dětí takových párů cestovat do Unie s rodinou. Na druhou stranu nedošlo k odstranění vnitrounijního omezení pohybu Indů nebo omezení na možnost vlastnit půdu a vykonávat určitá zaměstnání. Po dosažení tohoto kompromisu Gándhí roku 1914 jižní Afriku opustil, což

¹⁷² V originále „Swamped“, výraz který lze překládat různě s ohledem na kontext a může znamenat buď prosté přelidnění populací považovanou za nechtěnou nebo nevhodnou nebo příchod nechtěné populace narušující rasovou hygienu bílých obyvatel, v tomto případě metaforicky narážející na proměnu čisté vody ve znečištěnou vodu z močálu.

byla pro Smutse velká úleva, a vlivem okolností války a kampaní v Indii se již nikdy nevrátil.¹⁷³

Situace Indů se postupně začala zlepšovat, mimo jiné díky tomu, že zbohatli. Také začali obcházet zákony proti nim různými poměrně legálními metodami. Například si registrovali firmy, a na jejich jméno poté mohli vlastnit majetek nebo i podnikat v oblastech, které by jim byly jako soukromým osobám uzavřené diskriminačními zákony. Proti tomu se zvedla velká vlna nevole, roku 1919 byl dokonce svolán kongres anti-asiatické ligy, kterého se účastnila řada prominentních zástupců politické scény, podnikatelů, ale i dělnických organizací. V reakci na toto dění byl přijat dodatkový zákon o transválské asijské půdě a řemeslech, který sice dával výjimky v těžebních oblastech, ale všeobecně zapovídal vlastnictví nemovitostí společně, ve kterých měl rozhodující vlastnický podíl jeden nebo více Asiatů. V roce 1921 vládní komise odmítla návrh zákona, aby Indové museli žít v určité vzdálenosti od měst, protože to považovala za nespravedlivé a nesmyslné nařízení a namísto toho doporučila dobrovolnou segregaci a repatriaci Indů a doporučila, aby indická držba půdy byla omezena a koncentrována na pobřežní pás Natalu. Veřejné mínění ovšem požadovalo rázné kroky. Naproti tomu vláda britské Indie tlačila na konferencích roku 1921 a 1923 na spravedlivé zacházení s Indý v zemích Commonwealthu. Zatímco ostatní země uznaly, že jejich zacházení s Indý by se mohlo zlepšit nebo nějakým způsobem změnit k uspokojení indické vlády, Smuts vysvětloval, že vzhledem k rasové situaci v Unii je velmi obtížné zajistit občanská práva pro Indý, aniž by se vztahovala i na Afričany, a tak nakonec roku 1924 předložil Patric Duncan segregáční nařízení *Class Areas Bill*. V reakci na takový postup a vyjádření vlády byla v březnu 1923 zformována indická organizace po vzoru již existujících afrických politických organizací nazvaná Jihoafrický indický kongres.¹⁷⁴

4.4. Dělnické hnutí v jižní Africe

Kromě domorodé otázky se vláda musela zaobírat i problémem rychle expandující bílé dělnické třídy, převážně horníků. Kromě obvyklých požadavků na zlepšení pracovních a finančních podmínek také existovalo téma, které dělnickou třídu rozdělovalo: Barevná přehrada. Zatímco bílí dělníci považovali zachování barevné přehradu za jednu z metod

¹⁷³ DAVENPORT, *South Africa*, s 241.

¹⁷⁴ Tamtéž.

zlepšení své situace, jejich černí kolegové ji považovali za zjevně diskriminační nařízení.¹⁷⁵

V březnu 1913 vyeskaloval spor o práci v sobotu odpoledne ve *walk-out*¹⁷⁶ poté, co vedoucí nedokázali situaci diplomaticky vyřešit. Stávková komise se pokusila tuto spontánní situaci využít a vyjednat oficiální uznání Transvaalské zaměstnanecké federace¹⁷⁷ jako legitimní organizaci a zástupce dělnického hnutí při vyjednávání s vládou. To byl požadavek, který měl velkou principiální váhu, protože dlouhodobým cílem vlády bylo dělnické hnutí potlačit.¹⁷⁸ F. S. Malan, v té době ministr dolů, situaci podcenil, zatímco důlní komora, zástupce těžařských magnátů, přecenila schopnost státu se se situací vypořádat. 5. dubna pak 19 000 horníků ze všech dolů šlo do stávky. Vláda byla zaskočená. Smuts jako ministr obrany věděl o nepřipravenosti Aktivní občanské síly situaci zvládnout. Generální guvernér vyslal imperiální jednotky, aby udržely pořádek, ale ty selhaly, byla vypálena Park Station a kancelářská budova v Johannesburgu. Situaci nakonec zvládl generální guvernér a Botha vyjednáváním s předáky odporových organizací v hotelu Carlton, kde uznali požadavky vůdců dělníků a slíbili, že dělníci, kteří měli být za svůj odpor propuštěni, si udrží práci. Předáci odborů se v této vypjaté chvíli ukázali jako velmi umírnění, neboť nepředložili žádné radikální politické požadavky a vyjednávání se zúžilo pouze na sociální zisky pro dělníky a uznání své organizace. Nikdy předtím nebylo dělnické hnutí tak silné a nedostalo se do takové pozice, v jaké bylo v roce 1913, kdy byli dělníci v pozici svrhnout místní britskou vládu, která neměla oporu ani v národně-afrikánsky smýšlejícím venkově. V této době se také začali Afrikánci postupně začleňovat do dělnické politiky, vstupovali do odborů i přes určitý odpor kléru Holandské reformované církve, a v labouristické straně se začínaly formovat pobočky dominované Afrikánci. Tím, že se po vyjednávání s vládními předáky situace opět uklidnila, lze odmítnout tvrzení, že za akcí stálo nějaké syndikalistické spiknutí s cílem státního převratu.¹⁷⁹

Další stávka 8. ledna 1914 ukázala značné oslabení dělníků a posílení pozice vlády od předchozí krize. Stávka začala na železnici a pak se rozšířila mezi důlní a

¹⁷⁵ HULEC, *Jižní Afrika*, s 174.

¹⁷⁶ Walk-out je forma stávky, kdy dělníci na protest opustí pracoviště.

¹⁷⁷ *Transvaal Federation of Trades*, fakticky založena roku 1911.

¹⁷⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 242.

¹⁷⁹ DAVENPORT, *South Africa*, s 243.

přístavní dělníky. Vláda však byla připravena, na Randu bylo vyhlášeno stanné právo¹⁸⁰ s pomocí 10 000 mužů ze Smutsovy Aktivní občanské síly. Generálové Beyers a De La Rey přivedli své afrikánské jednotky, obsadili centrály odborových organizací a zatkli dělnické předáky, včetně labouristických politiků, budoucích ministrů v nacionalistické vládě a budoucího předsedy komunistické strany.¹⁸¹ Několik dělnických vůdců bylo deportováno do Anglie, což poté bylo zpětně legalizováno zákonem o speciálních deportacích nežádoucích osob, krok, který popudil Merrimana a Hertzoga, protože se neslučoval s představou vlády v mezích zákona. Dále byly přijaty zákony výrazně posilující pravomoci policie a dalších bezpečnostních složek. Ve volbách do Transvaalské provinční rady sice labouristé nevídaně zvítězili, ale síla dělnického hnutí byla už v té době pod kontrolou. Státu se podařilo navýšit svou kontrolu nad městy, zatímco poskytl organizovaným bílým dělníkům sociální zisky v mezidobí, pokud by se situace stala příliš vážnou, a tím mohl oddálit konfrontaci do momentu, kdy již vláda dokázala dělníky potlačit policejní, polovojskovou nebo i vojenskou silou. Labouristická strana se, podobně jako levicové strany ve většině válčících států první světové války, rozdělila na otázky války. Socialistická menšina založila Ligu války proti válce v září 1914 a podařilo se jí prohlásit rezoluci proti válce na stranickém kongresu, ale liberálnější většina brzy získala stranu zpátky pod kontrolu, a tím sabotovala snažení získat pro labour afrikánské chudé farmáře, které vyvíjela stranická komise pro rurální propagandu.¹⁸²

Ještě v roce 1913 také proběhla první stávka 13 000 černých horníků. Mezi jejich hlavní požadavky patřilo zlepšení pracovních podmínek a zrušení barevné přehrad. Horníci byli špatně organizovaní, černošská nezaměstnanost zhoršovala jejich vyjednávací pozici a zákony vztahující se na černé zaměstnance byly velmi přísné. Díky tomu mohla policie a armáda zasáhnout velmi tvrdě a politici se nemuseli obávat ztráty hlasů nebo spojení černých a bílých dělníků proti vládě, takže se ani nemuseli pokoušet vyjednávat.¹⁸³

Za války prožila jižní Afrika ekonomický rozvoj související s válečnou konjunkturou celkově, ale i specifickým zaměřením na důlní průmysl. Období nadprůměrného, ale ne skokového, ekonomického růstu se po válce setkala se změnou poměrů na mezinárodní ekonomické sféře. Za tu dobu rostly životní náklady, ale také

¹⁸⁰ HULEC, *Jižní Afrika*, s 174.

¹⁸¹ DAVENPORT, *South Africa*, s 243.

¹⁸² Tamtéž, s 245.

¹⁸³ HULEC, *Jižní Afrika*, s 174.

platy, ovšem bělošské platy rostly rychleji než černošské. To vyvolalo sérii spontálních stávek, největší z nich roku 1920, kdy se po zatčení dvou Afričanů, kteří organizovali kampaň za zvýšení platů, do stávký zapojilo asi 71 000 Afričanů. Ovšem i takto velká stávka, která byla kulminací několika let nepokojů, byla potlačena policií. Policie rozbila komunikaci stávkujících a to jí umožnilo je porazit postupně, i přes velký počet dělníků jen s několika mrtvými na straně Afričanů. Toho roku se také důlní komora rozhodla vyjednat dohodu o statu quo: podíl černých a bílých zaměstnanců v jednotlivých oborech se neměl v nejbližší budoucnosti měnit. Tento tah měl za cíl uspokojit zaměstnance v období stoupající militantnosti nepokojů a hrozící nutnosti snížit ceny práce, zejména v pozicích částečně kvalifikované práce, kde pracovali běloši i černoši.

S ekonomickou krizí po válce a na začátku 20. let přišla deflační politika Británie i jejích dominií. Ty posílily svou měnu na úkor ceny zlata, což zasáhlo doly na Randu obzvláště těžce v důsledku zvýšení provozních nákladů v průběhu války. V roce 1920 komise pro doly nízké úrovně varovala, že ekonomický pokles bude pokračovat a asi polovina dolů bude muset ukončit provoz. Ve snaze snížit náklady se důlní komora v listopadu 1921 rozhodla zrušit barevnou přehradu u částečně kvalifikovaných profesí, což by teoreticky mohlo znamenat propuštění až 15 000 bílých dělníků. Jihoafrická průmyslová federace, pod kterou náležely důlní odbory, se rozhodla nepožádat o vytvoření smírčí komise, jak mohla učinit dle zákona, ale tento zákon byl mezi dělníky považován za nelegitimní a navíc zrušení dohody o statu quo korespondovalo se snahou snížit platy v dolech na uhlí a odmítnutí zvýšit platy, které přišlo od další společnosti, tentokrát energetické, takže celou akci nebylo možné považovat za izolovaný incident, ale jako součást koordinovaného pokusu zachovat zisky. V té době odborový aktivista Percy Fisher navíc vytvořil militantní Hornickou akční radu, která rychle získala pozice v řadě dalších organizací a v lednu 1922 tyto vytvořili v jižní Africe Rudou internacionálu dělnických odborů.¹⁸⁴ V této situaci se jihoafrická průmyslová federace rozhodla k akci.

Dne 2. ledna začala stávka v uhelných dolech, 10. ledna stávka ve zlatých dolech, inženýrů a zaměstnanců v energetice. Stávkující byli organizováni do komand a

¹⁸⁴ „Red International of Labour Unions“, publikace neuvádí zda se tato organizace nějak dorozumívala s organizací stejného názvu založenou roku 1921 v Moskvě při Sovětské třetí internacionále, nebo jestli se Fisher k organizaci přihlásil bez vědomí vedení, vzhledem k situaci a vzdálenosti lze však uvažovat, že komunikace mezi oběma subjekty byla minimální a s největší pravděpodobností byl název zvolen jako vyjádření ideové pozice jihoafrické organizace spíše než snahy nějak koordinovat činnost se třetí internacionálou jako takovou.

instrukce zněly jasně: na násilí odpovědět násilím.¹⁸⁵ Za stávkující se rychle postavili samozřejmě labouristé a pro nezasvěcené překvapivě i nacionalisté. Toto rozhodnutí dává smysl, protože se jednalo o stávku bílých dělníků částečně i proti zrušení barevné přehrady a navíc také v dělnickém hnutí a labouristické straně bylo mnoho Afrikánců, zatímco důlní magnáti a kapitalisté v Unii obecně se rekrutovali z řad Britů, ať již těch v jižní Africe nebo přímo z Británie. Nacionalistická publikace Vaaterland dokonce otiskla dopis transvaalského nacionalistického politika Tielmana Roose, který vybízel Afrikánce, aby neuposlechli rozkaz, pokud by byli povoláni vládou do zbraně s cílem potlačit stávku. Vláda se pokusila o vyjednávání, ale ta nevedla nikam. Zástupci dolů požadovali změnu poměru černých a bílých zaměstnanců na poměr dvacetjedna bílých ku dvěma černým. Zástupci odborové organizace, která stávku začala, požadovali naproti tomu poměr sedm černých na dva bílé, což bylo značně neúměrné vzhledem k demografické situaci v oblasti a i k předchozí situaci.

29. ledna došlo k ukončení vyjednávání opakovanými nařčeními, že vláda jedná ruku v ruce s vlastníky dolů. V Pretorii se sešel „parlament“ ze zástupců labouristů a nacionalistů, který 5. února proklamoval vyhlášení nezávislé republiky. Komise ve vedení stávky dokonce schválila užití improvizovaných „dělnických komand“ k boji proti možným stávkokazům, ale když poté byli 8. února zatčeni Percy Fisher a Ernie Shaw, návrh na vyhlášení generální stávky byl odmítnut. 11. února Smuts vystoupil na straně majitelů dolů a vyzval k ukončení celé akce a poté se vrátil na zasedání parlamentu odložené na 17. února z důvodu jeho nepřítomnosti. V Kapském Městě pak pokračoval v rázném postupu a 22. února prohlásil dělnická komanda za nelegální shromáždění, jež má policie rozehnat. Při zásahu proti nim došlo 27. února ke smrti tří mužů. Nacionalisté v parlamentu požadovali oficiální vyšetření případu, což vedlo k další eskalaci napětí. Jednání byla odmítnuta a začátkem března začaly boje. 10. března bylo vyhlášeno stanné právo a až 16. března byla situace pod kontrolou s pomocí unijní armády.¹⁸⁶ Tato událost vešla do dějin jako vzpoura na Randu a vyžádala si i několik mrtvých, převážně na straně Afričanů, na které zaútočila dělnická komanda, která kromě série střetů s černými dělníky vedla i několik spontánních protičernošských pogromů. Do situace se aktivně zapojila nově ustavená Komunistická strana jižní Afriky, jejíž heslo „*Dělníci všech zemí spojte se, a bojujte za bílou jižní Afriku*“ které neslo jedno z dělnických komand lze z pozdějšího pohledu považovat za velmi unikátní

¹⁸⁵ DAVENPORT, *South Africa*, s 254.

¹⁸⁶ Tamtéž.

důsledek specifické situace dělnického hnutí v Unii.¹⁸⁷ Vůdci komunistů, včetně budoucích silných zastánců emancipace černých obyvatel, totiž chtěli vybudovat spojení mezi dělníky ve městech a africkými zemědělci na venkově, s jehož pomocí by rozbili moc podnikatelů na Randu, a barevná přehrada by dle jejich uvažování byla odbourána až později.¹⁸⁸

4.5. Triumf Národní strany

V roce 1923 byla přijata a prohloubena další segregáční opatření. Byl přijat zákon o městských oblastech pro domorodce, který vyčleňoval určitá území kolem měst vyhrazená pro všechny, kdo nejsou bílí. Dále byl zaveden zákaz Afričanů pobývat mimo určenou dobu v městských oblastech mimo takto vymezené zóny, krom lidí zastávajících specifické profese. Určité změny v pasových zákonech pak měly zajistit lepší kontrolu úřadů nad stěhováním černých obyvatel do měst a mimo toho byl přijat zákaz domácí výroby a konzumace alkoholu Afričany.¹⁸⁹

V té době už také černým Afričanům začínalo být jasné, že projekt segregace nepřinese slíbený autonomní rozvoj nebo alespoň zlepšení ekonomických a životních podmínek. K boji za jejich zlepšení se začaly postupně etablovat černošské odborové organizace. Ty měly určité spojení na Africký národní kongres a světové komunistické hnutí. I přes velký rozvoj těchto organizací ovšem rychle nastal jejich částečný úpadek. Předáci se navzájem obviňovali ze zpronevěry, alkoholismu a přílišné tolerance nebo nesnášenlivosti ke komunismu, což vedlo k sérii roztržek a rozdělování organizací. Ani Africký národní kongres nebyl ve všech otázkách jednotný a v jeho vedení se střídali lidé, kteří viděli v komunistické ideologii a potenciálně komunistickém Rusku spojení, jako například Archie Gumede, který dokonce navštívil Moskvu, a ti kteří v ní shledávali hrozbu a snažili se spíše akcentovat misijní a křesťanskosociální aspekty organizace, jako Zacharias Mahabane, politický aktivista proti segregáčním zákonům. Poměrně poklidné předávání vedoucích pozic v kongresu a fakt, že se nestal ideologickou organizací jako spíš africkou platformou, vedla dlouhodobě k jeho posílení a zabránila štěpení organizace. Kromě starších organizací také vznikla zuluská

¹⁸⁷ HULEC, *Jižní Afrika*, s 177.

¹⁸⁸ DAVENPORT, *South Africa*, s 256.

¹⁸⁹ HULEC, *Jižní Afrika*, s 177.

Inkatha, v té době pouze kulturní organizace založená pro posílení postavení zuluského nejvyššího náčelníka, jak společenské tak finanční.¹⁹⁰

Pokračující politika vlády směrem k segregaci byla považovaná za správnou napříč většinou bělošské politické špičky bez ohledu na partikulární ideová přesvědčení nebo politickou příslušnost. Ovšem mezi určitou částí bílé veřejnosti existoval názor, že politika vlády, tak jak byla nastavena zákonem o domorodé půdě, je nedostatečná, neúčinná a vláda obecně není plně odhodlána změnit svůj přístup.¹⁹¹ Krom tohoto zatím poměrně okrajového názoru podkopával pozici vlády její postup při vzpouře na Randu. Afrikánští nacionalisté občas začali líčit Smutse jako protřelého utlačovatele jejich národa, který čeká na jakoukoliv záminku, aby zaútočil na afrikánské vůdce a jejich lid. K tomuto postupu použili spojení předchozích pro-národních mýtů o povstání afrikánských generálů z roku 1914 s událostmi na Randu a snažili se je vylíčit jako součást jednoho vleklého krvavého tažení Smutsovy vlády. Hertzog na druhou stranu začal už v roce 1919 agitovat mezi barevnými. Pokoušel se využít kulturního spojení mezi Afrikánci a barevnými a zvýrazňovat ho a na druhé straně oslabit spojení mezi barevnými obyvateli a Afričany. Bylo založeno několik kulturních institucí jako důsledek této snahy, nejvýraznější byl Afrikaner Nasionale Bond, politická organizace pro barevné zajišťující volební podporu nacionalistům, protože stávající organizace barevných, Africká lidová organizace, byla tradičně doménou jihoafrické strany. Kromě toho také Hertzog získal hlasy Kapské asociace Malajců a Africký národní kongres dokonce v březnu 1923 pobídl černé obyvatele s volebním právem, aby volili „rozhodně pro změnu vlády“.¹⁹² Nacionalisté ale kromě kulturních a organizačních snah slíbili ekonomické a politické zisky, konkrétně zrušení diskriminačních nařízení v zaměstnání pro barevné a potenciální volební právo v severních provinciích. Tato práce se vyplatila, protože podporu jejich politických organizací a hlasy ve volbách v oblastech, kde mohli volit, si nacionalisté úspěšně drželi až do roku 1929.¹⁹³

Další strategií byla kultivace spolupráce s labouristy. Po vzpouře na Randu rychle odsoudili jak labouristé tak nacionalisté Smutsovu vládu jako nástroj velkokapitálu, který škodí celé zemi a utlačuje lidi pro zisk cizích finančníků. Spolupráce byla také veřejně rétoricky zaštitěna snahou zabránit vzniku menšinové vlády, což by mohlo ochromit státní aparát a parlament. Herzog a nacionalisté se

¹⁹⁰ HULEC, *Jižní Afrika*, s 181.

¹⁹¹ FEINBERG, HORN, „*South African territorial segregation*“, s 54.

¹⁹² DAVENPORT, *South Africa*, s 258.

¹⁹³ Tamtéž, s 257.

v rámci snahy dosáhnout kooperace s labouristy zřekli snahy změnit zavedené ústavní poměry mezi Unií a Británií. To byl zásadní krok, který jim umožnil vybudovat širší volební základnu a zároveň vzal vítr z plachet Jihoafrické straně, ta tím ztratila monopol na pozici obhájce statu quo a spolupráce s Británií. Na druhou stranu labouristé byli v této době občas nazýváni i stranou „bolševickou“ pro své postoje a akce, a byl to právě předseda strany Frederic Creswell, kdo byl spolu s dalšími předáky zatčen nacionalistickými generály při stávce roku 1913. Tyto ideové a historické rozpory předem vylučovaly nějakou širší spolupráci nebo dokonce splynutí obou stran. Na čem se ale Creswell a Hertzog dohodli, byl volební pakt. Labouristé a nacionalisté se dohodli, že nebudou proti sobě kandidovat, rozdělili si sporné okrsky a navzájem podpořili své kandidáty. To mělo praktický význam, obě strany mohly lépe soustředit a využívat své zdroje ve volební kampani, ale také to znamenalo, že pro nerozhodnutého voliče vypadali nacionalisté méně jako radikální strana s tendencemi k separatismu a afrikánskému šovinismu, ale jako další politická strana schopná kompromisu, navíc s už zajištěným koaličním partnerem. Labouristům navíc pomohlo zhoršení situace dělníků, které probíhalo takřkajíc za dozoru vlády Jihoafrické strany. Po potlačení vzpoury na Randu se důlní magnáti snažili využít situace a navýšit zisky snižováním platů a zvyšováním poměru levné, tj. africké, pracovní síly. Tato snaha byla krom momentálního stavu v politice vedena také právě probíhající recesí, která v první polovině 20. let zasáhla celý svět včetně jižní Afriky. Dělníci, anglicky nebo afrikánsky hovořící, proto vzhlíželi k vidině vládní koalice nacionalistů a labouristů jako zabezpečení „barevné přehrad“ a tím jejich pozice kvalifikovaných dělníků, a z toho vedoucí posílení jejich vyjednávací pozice.¹⁹⁴

Indikátorem vzestupu takto vzniké neočekávané koalice se staly doplňovací volby 5. dubna 1924 ve kterých byl poražen kandidát Jihoafrické strany. Smuts učinil gesto značící jeho sympatie s britskou politickou kulturou druhé poloviny 19. století a když viděl, že nemá už dále většinovou podporu voličů, rezignoval, a tím vyvolal předčasné volby. Ve volbách zaznamenal pakt Hertzog-Creswell předpokládané vítězství na kterém v předchozích letech pracovaly obě strany. Nacionalisté získali 63 křesel, labouristé 18, Jihoafrická strana 53 a jedno křeslo získal nezávislý kandidát. To znamenalo 81 křesel koalice a její schopnost složit příští vládu, ale vítězství nebylo tak zdrcující, jak se může zdát díky volebnímu systému Unie. Nacionalisté totiž získali

¹⁹⁴ DAVENPORT, *South Africa*, s 257.

zhruba jen 36 % hlasů zatímco Jihoafrická strana 47 %. To souvisí s rozložením křesel o které se bojovalo a těch, která měly určité strany jisté: okrsky jisté pro Jihoafrickou stranu byly v kapských a dalších městských oblastech a obsahovaly více obyvatel než by měly, někdy až o 10 %, zatímco venkovské okrsky, doména nacionalistů, byly často menší a méně obydlené. Tak tomu bylo od vzniku Unie a jednalo se o součást kompromisu mezi Afrikánci a obhájci britských imperiálních zájmů.¹⁹⁵ Na druhou stranu je nutné brát v potaz potenciální voliče nacionalistů a labouristů ve městech, kteří byli demobilizováni vědomím, že i kdyby všichni přišli k volbám, jejich strana stejně nepokoří Jihoafrickou stranu, takže se jedná o předem prohranou bitvu. Vzhledem k propagandistické taktice labouristů směrem k bílé pracující třídě proti britským kapitalistům a africkým dělníkům lze také tvrdit, že drtivá předvolební kampaň volební koalice proti vládě v kombinaci s dohodou o vzájemné podpoře kandidátů přenesla část nacionalisticky inklinovaných voličů k labouristům, neboť to byla například na Randu jediná volba, která dávala potenciálnímu voliči nacionalistů šanci „svou“ stranu alespoň nějak posílit v parlamentu.

30. června 1924 tak zasedla nová vláda sestavená z koalice labouristů a nacionalistů a v jejích řadách zasedli muži, kteří měli zkušenosti jako veřejní činitelé, ale ne jako kabinetní politici. Mnoho nacionalistických ministrů byli veteráni Búrské války a politiky v afrikánských republikách, Francois Malan byl editorem publikace Burger a měl filosofické a teologické nadání a aspirace, a laboursité Creswell a Thomas Boydell byli veteráni dělnického hnutí a oba dva zatčení za vedení stávek v roce 1914.¹⁹⁶ Nový kabinet měl značné legislativní ambice a rozhodně se snažil politicky zdůraznit svou vládu jako bod zlomu, konec britského diktátu v Unii a posílení Unie jako celku, ale realita jejich faktického programu a kolik z něj skutečně zamýšleli naplnit byla jiná. Snaha o segregaci a její sporná úspěšnost a ekonomická neúnosnost byla převzatým trendem od předchozí vlády. Status quo ve vztahu k Británii, ale jistá opozice vůči integračním návrhům na imperiálních konferencích také. Protekcionistická opatření byla přejata ani ne tak od předchozí vlády, jako v důsledku světového vývoje národohospodářského myšlení, a zákon o mzdách a dodatek k zákonu o dolech a práci v nich v podstatě potvrzovaly status quo nastavený tím, že důlní podnikatelé vyhráli vzpouru na Randu vojensky, ale prohráli ji politicky. Zvýšený diplomatický tlak na

¹⁹⁵ DAVENPORT, *South Africa*, s 258.

¹⁹⁶ Tamtéž, s 259.

Británii na cestě k autonomii lze pak srovnávat s podobným vývojem v sesterských zemích pod britskou svrchovaností jako Austrálie nebo Kanada.¹⁹⁷

5. Závěr

Období poslední čtvrtiny 19. století a první čtvrtiny 20. století představuje etapu rychlého ekonomického, ale i politického vývoje na území jižní Afriky, ovšem tento vývoj byl značně nerovnoměrně rozložený, což pomáhalo vytvářet specifickou legální a politickou kulturu budoucí země. Snahy afrikánské politické reprezentace byly determinovány důvody Velkého Treku, mezi které patřily nejen spory ohledně zrušení otroctví a zavádění britského práva, ale také ekonomický tlak na venkovské obyvatelstvo, který v kombinaci se způsobem obživy nutil Afrikánce k další expanzi. Z tohoto momentu se začal vyvíjet samostatný národ, jehož vývoj byl od počátku ovlivněn snahou zachovat to, co bylo vnímáno jako tradiční způsob života ve vnějším světě, jehož vliv byl často pocíťován pouze negativně jako vnější nebezpečí. Britská správa na jihu Afriky v 19. století velmi brzy pochopila, že podrobení Afrikánců pouze vojensky je předem prohraná bitva, a proto se snažila nalézt metodu kooperace, která by umožňovala oběma skupinám koexistovat a spravovat oblast společně. Obklíčení afrikánských republik sloužilo k uzavření dohod, které limitovaly jejich zahraniční politiku, a to se zdálo výhodné pro obě strany. Britové nemuseli spravovat afrikánské poddané a ti si zachovali svou nezávislost a způsob života.

Narušení tohoto systému přišlo objevem drahých kovů na území republik. Britský kapitalismus se od té doby snažil proniknout k novým zdrojům a afrikánští vůdci se snažili zabránit vzniku republik jako ekonomicky nesoběstačných satelitů britské říše. To vedlo k válce, která umožnila uskutečnění vize společné vlády Afrikánců a Britů v jižní Africe. Prostředek, jakým toho bylo dosaženo, byla příznivá mírová ujednání, která umožňovala vytvoření probritské vrstvy afrikánských vůdců, která byla zlákána ke spolupráci možnými postupnými ústupky ze strany Británie. Tyto ústupky ve spolupráci s rozdělením britské populace v oblasti vedly velmi dobře organizovanou afrikánskou politickou reprezentaci k rychlému politickému vítězství, které neumožnilo trvalé ustavení silné britské diaspory mimo městská území starších kolonií. Při vědomí tohoto politického vítězství urychlili afrikánští politici vznik Unie

¹⁹⁷ HULEC, *Jižní Afrika*, s 178.

jako prostředku sjednocení svého národa a získání určité autonomie. Koordinace a rychlost tohoto jednání umožnila vytvořit jednotný stát, který byl brán jako nezbytnost, pokud si měla evropská menšina trvale zachovat nadvládu nad masami černého obyvatelstva, to navíc v době, kdy se domorodí Afričané stávali stále více ekonomicky důležití. S tím souvisela jejich snaha stát se politickou silou, se kterou by museli Evropané vyjednávat a zároveň snaha evropských vládních špiček udržet Afričany ve stávajícím postavení prostřednictvím poskytování ekonomických privilegií bílé dělnické třídě na úkor Afričanů, což umožňovalo rozdělit dělnickou třídu ve městech a zároveň získat v bílých dělnících oporu pro své diskriminační zákroky, jak se to poté ukázalo při vzpouře na Randu.

Klíčem pro pochopení dalšího vývoje v Unii byl nástup první světové války. Válka zastihla Unii velmi brzy, proces vytváření jednotné politické a vojenské elity nebyl plně dokončen a loajalita k novému státnímu útvaru pod britskou nadvládou nebyla zaručena. To vedlo ke vzpouře nacionalistických velitelů, ta společně s důsledkem války, skokovému ekonomickému rozvoji a následné krizi, spolu s neúspěchem zajistit podíl na zisku z války, postavila Unii do situace, která sdílí mnoho paralel s Itálií. Podobně pak probíhal poválečný vývoj v Unii. Vzpouře na Randu v mnohém evokuje rudé bouře na severu Itálie a jejich krvavé potlačení. Volby v roce 1924 na druhou stranu nepředstavují takový zlom, jak se někdy udává. Triumf Národní strany nad Jihoafrickou stranou stál na hliněných nohách labouristické podpory a programy obou stran se v bodech, které jsou shledávány jako klíčové z hlediska pozdějšího vývoje, v podstatě shodovaly. Obě strany chtěly vytvořit segregaci ve městech a územní oddělení obyvatel na venkově a jejich postup ve vztahu k černým dělníkům byl téměř identický. Z tohoto hlediska byl větším zlomem zánik Unionistické strany, což dokládají i názory současníků, neboť tím se otevřely dveře k jižní Africe ovládané pouze de-facto afrikánskými politickými stranami. Tato politická situace byla dále umožněna dominancí silně afrikánského Transvaalu v unijní ekonomice.

V období ekonomického rozvoje lze také pozorovat nárůst politické aktivity Afričanů postupně se rozvíjející od skromných základů misijních stanic a absolventů církevních škol v komunitu svým potenciálem srovnatelnou s tou afrikánskou nebo britskou. Kulturní činnost, kterou vyvíjela, především publikace literatury, umožnila zachovat velkou část domorodé kultury pro příští generace a popřít představu, že Afričané jsou lidé bez kultury nebo primitivní. Africká politická reprezentace také představovala značnou rozmanitost postojů a názorů, které sahaly od milenialistického

radikálního afrického křesťanství, přes sociální citlivost a konzervativní víru odchovanců misijních stanic, po dělnické organizace a přímé akce až k otevřené podpoře nového Sovětského Svazu.

Seznam použité literatury a pramenů

- STEENKAMP, A., *Voortrekkermense*, vydal Preller, G.S., Cape town 1918 – 25, 2. Díl.
- BUDIL, Ivo, *Historické proměny rasové teorie a ideologie*, in: Dějiny, rasa a kultura, e Budil, Blažek, Sládek, Plzeň 2005.
- DUBOW, Saul, *Afrikaner nationalism and the conceptualisation of race*, in: The Journal of African History, 33, 2, 1992.
- FEINBERG, Harvey M., HORN, André, „*South African territorial segregation: new data on african farm purchases, 1913 - 1936*“, in: The Journal of African History, 50, 1, 2009.
- GARSON, N. G., „*Het Volk*“: *The Botha-Smuts Party in the Trabsvaal, 1904-11*, in: Historical Journal, 16, 61, 1916.
- DAVENPORT, T. R. H., *South Africa, Modern history*, London 1977.
- FEINSTEIN, Charles H., *An economic history of South Africa, Conquest, Discrimination and development*, London 2005.
- HULEC, Otakar, *Dějiny Jižní Afriky*, Praha 2010.
- KLÍMA, Jan, *Dějiny Afriky, vývoj kontinentu, regionů a států*, Praha 2012.

Resumé

This bachelor's thesis presents the development of the area that would become South Africa in the late 19th and early 20th century. The main focus is on political history and the way social and economic phenomena helped to shape political changes. First chapter describes the origin of the Afrikaner presence in the area, their interaction with natives, the British takeover of Cape and the subsequent Afrikaner break with British rule in what would be called the Great Trek. It explores the economic motivation for the Trek and the British attempts to manage the area, balancing the interests of the empire with the local economic and political considerations and the birth of Cape self governance. Part of the text also introduces the mid-19th century first attempts at British

rule over all of South Africa and the several attempts to take over the region, as well as the reasons for their failures and the lessons local officials took from them. End of the chapter sums up the reason for the eventual outbreak of the so-called „Boer War“.

The Boer War itself is a topic too broad and interesting so it is not possible to do it justice in the space of this thesis, so the second chapter focuses more on the political, economic and social outcomes of the war. The peace treaty and relief effort of the British government as well as the reorganisation of local administration are described, as well as the regrouping of Afrikaner political leadership around new figures and their push for immediate self-governance in new colonies. British attempt at creating a stable British majority in the newly gained areas is also described, as well as reasons for the eventual failure of that plan to produce permanent outcomes.

Third chapter describes the developments that led to the creation of the Union of South Africa. The reconstitution of Afrikaner political movements in the newly established British colonies that led to the establishment of self-governance as well as the strengthening of Afrikaner Bond and other organisations in already British colonies in South Africa. It also explores the birth of native political movements, the beginning of Indian campaigns against discrimination, as well as the start of South African labour movement. The establishment of the Union is then explained by the political strengthening of the Afrikaner parties in all parts of the area as a result to the defeat in war as well as other economic and political factors, leading to the weakened position of pro-British factions within the area. As a case study of this is used the example of the political party Het Volk in Transvaal, because that part of the future Union holds much of the economic power of the new state, as well as the reason that it was the disputes over trade between Transvaal and other colonies that led to the rush to form the Union.

Final chapter then describes the political structure of the new state, its economic transformation during the first world war as well as the reasons those took place. In their respective sections, the 1913, 1914, 1921 and 1922 strikes and the 1914 nationalist generals' rebellion are described and explained in the context of changing economic situation and unsolved question of loyalty to the new state respectively. The changes on the formal political scene are described as well, starting from the split in the South African Party, the disbanding of the Unionist party and eventual formation of the Nationalist election pact with Labour that brought down the South African Party. The final section of the chapter is devoted to analysis of that election defeats and its outcomes in regards to policy towards various parts of population.